

Straffeloven § 222 annet ledd

Strafferettslig regulering av tvangsekteskap

Kandidatnummer: 201

Veileder: Ragnhild Hennum

Leveringsfrist: 25. november 2005

Til sammen 18000 ord

30.11.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling	1
1.2	Bakgrunnen for lovbestemmelsen	1
1.3	Avgrensning og metode	2
<u>2</u>	<u>HVA ER TVANGSEKTESKAP?.....</u>	<u>5</u>
2.1	Generelt om temaet	5
2.2	Omfanget av tvangsekteskap	6
<u>3</u>	<u>LOVENS TILBLIVELSE</u>	<u>7</u>
3.1	Rettstilstanden før strl. § 222 annet ledd.....	7
3.2	Hvorfor trengte man en ny straffebestemmelse?	7
3.3	Arbeidet frem til ordlydens utforming	8
<u>4</u>	<u>HVORDAN SKAL STAFFELOVEN § 222 ANNET LEDD FORSTÅS?</u>	<u>15</u>
4.1	Innledning	15
4.2	Gjerningsbeskrivelsen	15
4.2.1	Ekteskapsbegrepet	17
4.2.2	Om begrepet "tvang" i strl. § 222 annet ledd.....	18
4.2.3	Om begrepet "vold" i strl. § 222 annet ledd.	21
4.2.4	Om begrepet "frihetsberøvelse" i strl. § 222 annet ledd	27
4.2.5	Om "utilbørlig press" og "annen rettsstridig atferd"	34
4.2.6	Medvirkningsansvaret.....	36

4.2.7	Fullbyrdet forbrytelse, forsøk og straffri forberedelseshandling	40
4.3	Skyldkravet	42
4.4	Strafferammen og straffutmålingen etter strl. § 222 annet ledd	46
4.5	Påtalereglene	50
<u>5</u>	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....</u>	<u>54</u>
	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>55</u>
<u>6</u>	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Problemstilling

I 2003 fikk man en egen bestemmelse om tvangsekteskap i Almindelig borgerlig straffelov (strl.) av 22. mai 1902 nr 10 § 222 annet ledd:

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig adferd eller ved å true med slik adferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.

I denne oppgaven skal jeg behandle innholdet i strl. § 222 annet ledd. Jeg skal si litt om tvangsekteskap generelt og hvordan den nye bestemmelsen ble til, men hovedvekten av oppgaven vil dreie seg om hvordan bestemmelsen skal tolkes. Jeg vil se på hva som skal til før man har oppfylt gjerningsbeskrivelsen, men også skyldkravet, strafferammen og påtalereglene etter bestemmelsen.

1.2 Bakgrunnen for lovbestemmelsen

I løpet av 1990-tallet skjøt en offentlig debatt om tvangsekteskap fart i Norge. Temaet ble mye omtalt i media som blant annet skrev om enkeltsaker der jenter med innvandrerbakgrunn ble tvunget til å gifte seg. Problemets utbredelse var vanskelig å fastslå. Noen mente at sakene som kom opp i media, var toppen av et isfjell og at det forelå store mørketall. Andre mente at disse sakene kun var enkeltstående tilfeller. I 1995 ble tvangsekteskap omtalt i en handlingsplan som ble utformet for å bedre levevilkårene,

likestillingen og integreringen blant barn og ungdom med minoritetsbakgrunn. Det ble blant annet foreslått tiltak for å øke kunnskapen og for å utvikle tilbud til unge som bryter ut av en vanskelig familiesituasjon. Høsten 1997 ba Stortinget Regjeringen utarbeide en egen handlingsplan mot tvangsekteskap. Året etter utarbeidet Barne- og familiedepartementet handlingsplanen i samarbeid med blant annet Justisdepartementet. Som en oppfølging av dette la Regjeringen i april 2002 fram et tiltaksprogram om tvangsekteskap.¹ Regjeringen presenterte her tretti tiltak som skulle bidra til å bekjempe tvangsekteskap. En del av tiltakene gikk på endring av regelverk, mens andre gikk på krisehjelp til ungdom, tiltak i utdanningssektoren, kompetanseheving, informasjon og holdningsskapende arbeid samt internasjonalt samarbeid. To tiltak hørte under Justisdepartementet, blant annet tiltak nummer 8 som lød slik:

”Regjeringen vil innføre ubetinget offentlig påtale i saker som omhandler tvangsekteskap, og presisere i straffeloven at rettsstridig tvang også omfatter tvangsekteskap og at den skjerpede strafferammen på opp til 6 års fengsel kan komme til anvendelse for slik tvang.”

I slutten av 2002 sendte Justis- og politidepartementet ut en høring om endringer i straffeloven.² Departementet oppfattet det slik at den informasjonen som hadde kommet frem gjennom arbeidet med handlingsplanene tydet på at problemet med tvangsekteskap var mer utbredt enn man tidligere hadde vært klar over. Man ønsket å styrke rettsstillingen til de som blir utsatt for tvangsekteskap ved å tydeliggjøre i loven at det å tvinge noen til å inngå ekteskap er straffbart.

1.3 Avgrensning og metode

Å tydeliggjøre i straffeloven at tvangsekteskap er straffbart var kun ett av flere tiltak man ønsket å sette i verk for å bekjempe problemet. Flere lovbestemmelser og tiltak kan ha

¹ Fornyet innsats mot tvangsekteskap våren 2002- tiltaksprogram.

² Høringsbrev av 19.12.2002

innvirkning på problemet med tvangsekteskap, blant annet regler om familiegjensforening og ekteskapslovgivningen. Jeg skal imidlertid i denne oppgaven se på den strafferettslige reguleringen av tvangsekteskap. Tvangsekteskap er et komplekst problem som kan vurderes ut fra flere perspektiver. Både sosiologisk og kriminologisk perspektiv og metode vil kunne belyse temaet. I denne oppgaven har jeg imidlertid valgt å se på problemet fra et juridisk perspektiv og anvendt juridisk metode. Jeg vil prøve å belyse hvordan rettsstillingen er etter dagens straffelovgivning. Jeg vil ikke gå videre inn på en vurdering av egnetheten til straffebestemmelsen i strl. § 222 annet ledd, eller de andre tiltakene mot tvangsekteskap.

I denne oppgaven har jeg brukt helt vanlige rettskildeprinsipper fra juridisk metode. I og med at bestemmelsen om tvangsekteskap er en relativt ny lovbestemmelse, foreligger det lite rettspraksis etter bestemmelsen. Forarbeidene har derfor blitt tillagt mer vekt enn det som gjerne er vanlig ved eldre lovbestemmelser. Der forarbeidene har vært knappe, har det imidlertid vært nødvendig, også å se hen til andre straffebestemmelser, rettsoppfatninger og reelle hensyn.

I 2005 kom den første straffesaken, etter den nye bestemmelsen i strl. § 222 annet ledd, opp for Drammen tingrett.³ For enkelhets skyld vil jeg kalle denne saken Drammensaken. Far og halvbror til fornærmede ble her dømt for å ha tvunget fornærmede til å inngå ekteskap i Irak. De hadde, i følge dommen, truet henne med at hun ville bli drept hvis hun ikke giftet seg. Saken ble anket til Borgarting lagmannsrett. Påtalemyndigheten anket over straffutmålingen, mens de tiltalte anket over lovanvendelsen etter strl. § 222 annet ledd. Også i dommen fra Borgarting ble de tiltalte dømt for overtredelse av strl. § 222 annet ledd.⁴ Far til fornærmede ble dømt til 1 år og 9 måneders fengsel, mens halvbroren ble dømt til 1 år og fem måneders fengsel. Lagmannsrettsdommen er imidlertid anket. Påtalemyndigheten har anket over straffutmålingen, mens tiltalte har anket over saksbehandling, lovanvendelse og straffutmåling. Dommen er derfor ikke rettskraftig i

³ TDRAM-2005-55127

⁴ LB-2005-85252

skrivende stund. Jeg har allikevel brukt dommene i Drammensaken som kilder i denne oppgaven. Jeg må derfor ta et forbehold om at lagmannsrettens avgjørelse kan overprøves av Høyesterett.

2 Hva er tvangsekteskap?

2.1 Generelt om temaet

Tvangsekteskap er i strid med menneskerettighetene. De forente nasjoners internasjonale konvensjon av 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter artikkel 23 nr. 3, sier at ekteskap ikke må inngås uten de framtidige ektefellers frie og uforbeholdne samtykke.⁵ Ekteskapslovgivningen i Norge hviler også på et grunnleggende prinsipp om at ekteskap skal bygge på partenes frie vilje. Etter Lov om ekteskap av 4. juli 1991 nr. 47 § 1a skal ekteskap inngås av egen fri vilje og med eget samtykke. Men hva vil det si å inngå ekteskap av egen fri vilje?

Det kan være vanskelig å definere hva tvangsekteskap er. Ved inngåelse av ekteskap kan de som skal gifte seg oppleve mange former og grader av press eller forventninger fra familie eller det miljø man tilhører. I følge Røde Kors informasjonstelefon om tvangsekteskap er det opp til hver enkelt å definere om man er utsatt for tvangsekteskap.⁶ I den sammenhengen Røde Kors jobber, der de søker å hjelpe ofre for ufrivillige ekteskap, er dette en naturlig avgrensning. De ønsker å hjelpe de som føler at de blir presset uavhengig av om dette presset er straffbart eller ikke. Når det gjelder straffelovgivningen må man imidlertid operere med en smalere og mer presis definisjon av hva tvangsekteskap er. I forhold til straffelovgivinger vil spørsmålet være når presset eller forventningene går over fra å være lovlig uttrykking av ønsker overfor en annen, til ulovlig utøvelse av tvang. I

⁵ Gjennom Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 § 2 nr. 3 gjelder denne konvensjonen som norsk rett.

⁶ Informasjonen er hentet fra Røde Kors sine nettsider:

<http://www.redcross.no/DistriktArticle.asp?Leftmenu=dkOslo&InfogroupID=2091&dID=13&ArticleID=7419&Rank=4> (Sisert 14.11.05)

denne oppgaven vil jeg bruke den strafferettslige definisjonen av tvangsekteskap. Det er grensene for hva som er straffbar tvang jeg vil prøve å trekke.

Tvangsekteskap vil ofte forekomme i en situasjon der den som utøver tvangen har vært med og arrangert bryllupet. Tvangsekteskap er imidlertid noe annet enn arrangerte ekteskap. Arrangerte ekteskap er ekteskap der familien deltar aktivt for å finne eller foreslå kandidater til ektemake. Hvis slike ekteskap inngås av egen fri vilje, vil dette ikke være et tvangsekteskap og dermed ikke ulovlig.

2.2 Omfanget av tvangsekteskap

Det finnes ingen statistikk som sier hvor mange som tvinges til å inngå ekteskap i året. Tvangsekteskap er et problem som oppstår i nære relasjoner, der tvangen helst utøves av personer som er i familie med fornærmede. I de fleste tilfellene vil nok ikke fornærmede ønske en straffeforfølgning av den som utøver tvangen. En straffeforfølgning vil ofte være en stor belastning også for den fornærmede. Det primære ønsket vil helst være å slippe å gifte seg mot sin egen vilje. Det er derfor naturlig at få velger å anmelde noen for tvangsekteskap. Fordi problemet gjerne oppstår i nære relasjoner, kan det også tenkes at terskelen for å ta kontakt med institusjoner for å få hjelp er høy.

Selv om vi ikke har noen fullstendig statistikk på omfanget av tvangsekteskap, kan tall fra organisasjoner som jobber med temaet si oss noe. Røde Kors informasjonstelefon om tvangsekteskap hadde 223 konkrete henvendelser i 2003, der 116 dreide seg om tvangsekteskap. I 2004 og første halvdel av 2005 hadde de henholdsvis 356 og 112 henvendelser. Organisasjonen SEIF (Selvhjelp for innvandrere og flyktinger) hadde i 2003 ca. 638 henvendelser angående tvangsekteskap. I 2004 hadde de ca. 610 henvendelser.⁷ Det er ikke mye man med sikkerhet kan lese ut av disse tallene. Tallene sier ikke mye, verken om det totale antall av tvangsekteskap, eller om hvorvidt dette antallet øker eller minker. Men det man med sikkerhet kan si er at tvangsekteskap er et reelt problem som ikke bare forekommer i noen helt få, enkeltstående tilfeller.

⁷ Tallene er hentet fra årsrapporter fra Røde Kors informasjonstelefon om tvangsekteskap og SEIF.

3 Lovens tilblivelse

3.1 Rettstilstanden før strl. § 222 annet ledd

Før lovendringen i 2003 hadde man ingen straffebestemmelse som rettet seg mot tvangsekteskap spesielt. Strl. § 222 første ledd rettet seg imidlertid mot tvang generelt. Strl. § 222 lød før lovendringen slik:

Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år straffes den, som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil.

Er en forbrytelse øvet mot nogen av den skyldiges nærmeste, finner offentlig påtale ikke sted uten fornærmedes begjæring, medmindre det kreves av almene hensyn.

Første ledd rettet seg altså blant annet mot den som ved rettsstridig adferd eller trusler om rettsstridig adferd tvinger noen til å "gjøre noget" eller medvirker til dette. Tvangsekteskap kunne altså etter omstendighetene være straffbart etter strl. § 222 første ledd.

3.2 Hvorfor trengte man en ny straffebestemmelse?

Tvangsekteskap var tidligere straffbart etter den generelle regelen om tvang i straffeloven. I en dom fra Indre Follo tingrett (Follo-dommen) i 2002, ble en familiefar blant annet dømt

for brudd på strl. § 222 første ledd etter å ha tvunget datteren sin til å inngå ekteskap.⁸ Han hadde slått, lugget, sparket og tatt kvelertak på fornærmede. Å tvinge noen til å gifte seg var altså allerede straffbart før lovendringen i 2003, og man ønsket ikke å utvide grensene for hva som skulle være straffbar tvang.⁹ Det var altså ikke et ønske om å straffebelegge handlinger som tidligere hadde vært lovlige. Hvorfor trengte man da en ny straffebestemmelse om tvangsekteskap? Ønsket var at dette skulle gi en allmennpreventiv virkning. Tvangsekteskap var særlig et problem i minoritetsgrupper som kanskje hadde begrenset kunnskap om norsk lov. Ved å presisere i straffeloven at tvangsekteskap er ulovlig, ønsket man både å gjøre dette kjent samt å sende et signal om at tvangsekteskap ikke tolereres. Man så for seg at en straffebestemmelse både kunne ha en pedagogisk og en allmennpreventiv effekt.

3.3 Arbeidet frem til ordlydens utforming

Bestemmelsen om tvangsekteskap, slik man nå finner den i straffeloven, er plassert som et annet ledd i den alminnelige bestemmelsen om straffbar tvang. Dette var imidlertid ikke det opprinnelige forslaget fra Justis- og politidepartementet da saken ble sendt ut på høring.

I høringen til ny § 222 i straffeloven¹⁰ kom departementet med forslag til ny utforming av paragrafen. De ønsket å styrke rettsstillingen for de som utsettes for tvangsekteskap ved å tydeliggjøre i loven at det er straffbart å tvinge noen til å inngå ekteskap. Dette kunne de gjøre enten ved å gi en egen bestemmelse mot tvangsekteskap eller ved å ta inn en presisering i § 222.¹¹ Departementet valgte det siste og foreslo å tilføye et nytt annet og tredje punktum i § 222 første ledd som lød slik:

Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil 6 år idømmes.

⁸ Sak nr. 02-00292 M/01. Indre Follo tingrett – Dom 04.04.2002

⁹ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 18

¹⁰ Høringsbrev av 19.12.2002

¹¹ Jfr. Høringsbrev av 19.12.2002

Ved avgjørelsen av om slike omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på om noen er tvunget til å inngå ekteskap eller om det foreligger omstendigheter som nevnt i § 323 tredje punktum.

Vi ser altså at det å tvinge noen til å inngå ekteskap nevnes som et moment det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen om den skjerpede strafferammen i første ledd annet punktum skal komme til anvendelse. Departementet gikk altså ikke inn for en egen straffebestemmelse eller et eget ledd om tvangsekteskap. De ønsket i følge høringen ikke å utvide grensene for straffbar tvang etter § 222. Ved valg av utforming av bestemmelsens ordlyd og hvordan den skulle plasseres, ser det etter høringen ut som det er to hensyn som veies mot hverandre. På den ene siden mente departementet at man som hovedregel må unngå nye straffebud for handlinger som klart faller innenfor anvendelsesområdet til en allerede eksisterende straffebestemmelse. På den annen side kunne en egen bestemmelse eller eventuelt en klarere § 222 ha en viss pedagogisk effekt. Departementet viste her til en rapport utført på oppdrag av Kommunal- og regionaldepartementet som antydte dette.¹² Departementet trakk fram hvilke hensyn som kunne begrunne en egen straffebestemmelse der handlingen allerede faller inn under anvendelsesområdet for en annen bestemmelse. De mente at disse hensynene ikke talte for en egen bestemmelse om tvangsekteskap. En egen bestemmelse kunne for eksempel være hensiktsmessig der en handling ble rammet av flere straffebestemmelser, eller der det var behov for andre strafferammer, skyldkrav eller medvirkningsregler. Tvert i mot mente departementet at det var viktig å markere at tvangsekteskap er like alvorlig som annen rettsstridig tvang. De valgte derfor å foreslå en presisering i den generelle regelen mot rettsstridig tvang.

Høringsinstansene hadde forskjellige syn på hva som ville være den beste løsningen. Noen var for en presisering i strl. § 222, andre ønsket en egen bestemmelse, og noen ønsket ikke en forandring i det hele tatt.¹³

Ønsket om en egen straffebestemmelse ble begrunnet med at kun dette ville styrke signal-

¹²Hennum og Paul. 2000

¹³Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) kapittel 3.1.4.

og opplysningseffekten på en tilstrekkelig måte. Blant annet Utenriksdepartementet hadde dette som begrunnelse for sitt ønske om en egen bestemmelse.¹⁴ Utlendingsdirektoratet mente at en egen straffebestemmelse kunne ha en allmennpreventiv effekt på målgruppen, og en pedagogisk effekt på politi og påtalemyndighet.¹⁵

De fleste høringsinstansene stilte seg imidlertid støttende til forslaget fra departementet om en presisering i strl. § 222 første ledd. Mange mente at en presisering var tilstrekkelig for å synliggjøre forbrytelsen og markere myndighetenes avstand til tvangsekteskap. Det pedagogiske elementet ved en presisering var viktig. Noen trakk fram hensynet til en felles praksis når det gjelder straffutmåling for alle typer rettsstridig tvang, samt et håp om en mer intensiv straffeforfølgning av saker om tvangsekteskap. Det var imidlertid uenighet om hvorvidt departementets forslag til ordlyd ga klare nok grenser for hva som skal regnes som straffbar tvang. Senter for helse, dialog og utvikling (PMV) mente presiseringen ville gi klarere grenser, mens Oslo politidistrikt, Politidirektoratet og Kirkens Familiievern mente at presiseringen var utydelig og kanskje ikke gav klare nok grenser. Det ble etterlyst klargjøring av hvilke type tilfeller som ville rammes av bestemmelsen.¹⁶ Ville for eksempel sterkt press om å inngå ekteskap rammes av bestemmelsen? Hva med utestengning fra familien? De ønsket altså en klargjøring av hvilke handlinger som skulle bedømmes som straffbar tvang i forhold til tvangsekteskap, og de var skeptiske til om departementets forslag til ordlyd dekket dette behovet for klargjøring.

De som var mot en bestemmelse om tvangsekteskap overhodet hadde ganske forskjellige begrunnelser for dette. Agder lagmannsrett uttrykte en skepsis mot kasuistisk lovverk.¹⁷ De var altså skeptiske til lovbestemmelser som regulerer helt spesifikke situasjoner.

Tvangsekteskap var jo allerede straffbart etter den generelle straffebestemmelsen om tvang. Senter mot etnisk diskriminering (SMED) var bekymret for at den foreslåtte bestemmelsen ville kunne virke stigmatiserende for en gruppe som fra før slet med å bli møtt av fordomsfulle holdninger og mistenkeliggjøring. De ønsket heller å legge vekt på

¹⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 12

¹⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 12

¹⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 13-14

¹⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 16

holdningskampanjer.¹⁸

Etter høringen gikk Justisdepartementet i Odelstingsproposisjonen inn for å endre strl. § 222 slik de hadde foreslått i høringsnotatet.¹⁹ De gikk ikke inn for en egen straffebestemmelse mot tvangsekteskap. Dette begrunnet de med to forhold. For det første mente de at man skal være tilbakeholden med å gi egne straffebud for handlinger som allerede blir fanget opp av andre, mer generelle straffebud. For det andre la de også vekt på at det var ønskelig at saker om tvangsekteskap ble behandlet på samme måte som andre saker om straffbar tvang. De mente at signal- og opplysningseffekten ville bli godt nok ivaretatt ved en presisering i strl. § 222 første ledd, og at det ikke var nødvendig med en egen bestemmelse.

Da Justiskomiteen skulle legge fram en innstilling til Odelstinget²⁰ gikk de imidlertid ikke inn for det forslaget Justisdepartementet hadde kommet med. Komiteen gikk i stedet inn for en egen straffebestemmelse om tvangsekteskap plassert som et annet ledd i strl. § 222, mens daværende annet ledd ble tredje ledd. Forslaget gikk ut på at annet ledd skulle lyde:

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig adferd eller ved å true med slik adferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.

Justiskomiteen gikk altså inn for en annen løsning enn den Justisdepartementet og mange av høringsinstansene mente var den beste. Ut fra hensiktsmessighetshensyn mente de at et eget ledd om tvangsekteskap var en bedre løsning enn kun det å nevne tvangsekteskap som et mulig straffeskjerpende moment. Komiteen mente at allmennpreventive og pedagogiske hensyn ville bli best ivaretatt på denne måten. Det ser også ut som komiteen har sett

¹⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 16-17

¹⁹ Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) kapittel 3.3.5

²⁰ Innst. O. nr. 106 (2002-2003)

behovet for en mer presis lovbestemmelse, hvilket ble etterspurt av Oslo politidistrikt og Politidirektoratet. Komiteen mente for eksempel at utilbørlig press kunne rammes av begrepet "annen rettsstridig adferd" i strl. § 222 første ledd, men at det ble tydeliggjort at press også kunne være straffbart i relasjon til tvangsekteskap, ved at det ble nevnt uttrykkelig i bestemmelsen. Ved å opprette et eget ledd om tvangsekteskap, kunne man presisere hvilke handlinger som ville være straffbare. At utilbørlig press kan være straffbart etter bestemmelsen, kommer ved denne løsningen uttrykkelig fram av ordlyden. Man trenger ikke å kjenne til forarbeider eller rettspraksis for å få kunnskap om dette. Komiteen mente altså at allmennprevensjon og pedagogiske hensyn veide så tungt at man kunne fravike hovedregelen om å unngå kasuistisk lovverk. De hadde også et annerledes syn enn Justisdepartementet på hvor detaljert lovbestemmelsen måtte være for å oppnå den pedagogiske og allmennpreventive effekten man ønsket. Departementet mente det var tilstrekkelig å presisere at tvangsekteskap var straffbart ved å nevne tvangsekteskap som et straffeskjerpende moment ved rettsstridig tvang etter strl. § 222 første ledd. Justiskomiteen mente derimot at det ikke var tilstrekkelig kun å nevne at tvangsekteskap er straffbart. De ønsket å presisere hva som regnes som tvangsekteskap. De mente altså at det var behov for uttrykkelig å nevne i ordlyden hvilke handlinger som regnes som rettsstridige i forhold til tvangsekteskap. For komiteen veide dette tyngre enn hensynet til å unngå kasuistisk lovverk. Det kan se ut som komiteen her har valgt en slags mellomløsning i og med at bestemmelsen ble plassert som et annet ledd i den generelle bestemmelsen om straffbar tvang. Den ble altså ikke plassert som en egen straffebestemmelse. På denne måten blir ikke det å tvinge noen til å inngå ekteskap særlig distansert fra andre former for rettsstridig tvang, og det framstår som like alvorlig. Det kommer jo også klart fram fra forarbeidene at distansering heller ikke er hensikten. Hensynet til forholdsmessig og enhetlig praksis når det gjelder straffutmåling ved straffbar tvang blir derved ivarett.

Det er altså Justiskomiteen som har utarbeidet ordlyden i strl. § 222 annet ledd. De eneste skriftlige kildene på hvordan de har kommet fram til akkurat denne ordlyden er innstillingen til Odelstinget og debatten i Odelstinget der komiteens medlemmer uttaler seg

om lovforslaget.²¹ Det hender at forslag som blir utformet på dette stadiet, legges fram under hånden for Lovavdelingen i Justisdepartementet, for en teknisk kontroll. Dette skjer imidlertid helt uformelt. Det foreligger derfor ingen skriftlige kilder som forteller om, og hvordan dette i tilfellet har skjedd. Hvorvidt dette skjedde i denne saken er uvisst.²² Forarbeidene til bestemmelsen om tvangsekteskap gir derfor begrenset med opplysninger om hvordan man har utarbeidet ordlyden.

Justiskomiteens innstilling ble vedtatt av Odelstinget²³, endelig vedtatt av Lagtinget i møte 17. juni 2003²⁴ og sendt til Kongen for sanksjonering fjerde juli 2003.

Den gamle bestemmelsen om tvang i strl. § 222 hadde et tredje ledd om særlige påtaleregler i saker der tvangen var utøvet mot noen av den skyldiges nærmeste. Der dette var tilfellet, ville påtalen etter tredje ledd være betinget av påtalebegjæring fra fornærmede, eller at allmenne hensyn krevde påtale. Tredje ledd i den gamle straffebestemmelsen ble imidlertid opphevet ved lovendringen i 2003. Påtalen etter strl. § 222 første, annet og tredje ledd ble dermed ubetinget offentlig etter strl. § 77. Jeg kommer tilbake til dette under behandlingen av påtalereglene i kapittel 4.5.

Strl. § 222 lyder etter lovendringen i 2003 slik:

”Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som ved rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes.

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig

²¹ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) og Forhandl. i Odelstinget nr 37 (2002-2003), s. 814-821, 861-862.

²² På henvendelse til Justisdepartementet uttalte de at det ikke ville være riktig å uttale seg om forslaget hadde blitt forelagt lovavdelingen, hvis så var tilfelle.

²³ Besl. O. nr. 109 (2002-2003)

²⁴ Jfr. behandling i Lagtinget 17.06.03 (s. 37)

press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år.

Medvirkning straffes på samme måte.

Med bøter eller med fengsel inntil 1 år straffes den, som ved å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsettelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil.”

Jeg har nå belyst bakgrunnen for hvorfor det ble vedtatt et eget ledd om tvangsekteskap i strl. § 222. Videre skal jeg behandle hvordan strl. § 222 annet ledd om tvangsekteskap skal tolkes.

4 Hvordan skal staffeloven § 222 annet ledd forstås?

4.1 Innledning

Etter lovendringen i 2003 fikk man altså et eget annet ledd om tvangsekteskap i strl. § 222:

For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap. Straffen for tvangsekteskap er fengsel inntil 6 år. Medvirkning straffes på samme måte.

I dette kapittelet skal jeg ta for meg hvordan denne bestemmelsen skal tolkes. Jeg skal først se på gjerningsbeskrivelsen (punkt 4.2), deretter på skyldkravet (punkt 4.3), strafferammen (punkt 4.4) og til sist påtalereglene (punkt 4.5).

4.2 Gjerningsbeskrivelsen

Strl. § 222 annet ledd retter seg mot den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig adferd, eller ved å true med slik adferd, tvinger noen til å inngå ekteskap. Også medvirkning er straffbart jfr. siste punktum.

Den retter seg altså mot den som tvinger noen til å inngå ekteskap eller medvirke til dette. Tvangsmiddelet er vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press samt annen rettsstridig adferd, eller trusler om dette.

Hva ligger så i disse begrepene? Hva vil det si å tvinge noen, og hvor går den nedre grense for hva som regnes som vold, frihetsberøvelse og utilbørlig press? Svaret på dette må søkes gjennom en tolking og veiing av rettskildefaktorene. Ordlyden vil være det naturlige

utgangspunktet, mens forarbeider og rettspraksis vil være relevante kilder.

Rettsoppfatninger og reelle hensyn vil også kunne være relevante. I og med at bestemmelsen er relativt ny og det ikke foreligger mye rettspraksis, samt at forarbeide ikke alltid sier så mye, vil det også være naturlig å se på andre straffebestemmelser som relaterer seg til de samme begrepene og problemstillingene. Jeg vil nedenfor ta for meg hva som ligger i begrepene ekteskap (punkt 4.2.1), tvang (punkt 4.2.2), vold (punkt 4.2.3), frihetsberøvelse (punkt 4.2.4), samt utilbørlig press og annen rettsstridig adferd (punkt 4.2.5) Jeg skal også se på medvirkningsansvaret (punkt 4.2.6) og grensene mellom fullbyrdet tvangsekteskap, forsøk og straffri forberedelse (punkt 4.2.7).

I virkeligheten kan offer for tvangsekteskap gjerne ha vært utsatt for flere rettsstridige handlinger. Vedkommende har for eksempel vært under langvarig psykisk press, men hun har også blitt utsatt for vold. Når man skal gå inn på disse forskjellige begrepene og se på hva de innebærer, er det imidlertid praktisk å isolere dem fra hverandre.

Etter bestemmelsen om tvangsekteskap er det ikke den rettsstridige adferden i seg selv som er straffbar. Det er det å bruke rettsstridig adferd *til å tvinge* noen til å gifte seg. Hvis man for eksempel finner at det i et konkret tilfelle har vært utøvd vold, vil man deretter måtte se på om volden har virket slik at fornærmede ble tvunget til å inngå ekteskap. Ofte vil ikke handlinger som ligger helt i grenseland for hva som går inn under for eksempel vold eller utilbørlig press, kunne ha en slik tvingende effekt. En bror dytter for eksempel sin søster i skuffelse over at hun ikke vil gifte seg med en mann faren deres har plukket ut til henne. Denne voldshandlingen vil som regel ikke virke tvingende på henne hvis hun ikke i tillegg blir utsatt for et sterkt press til å inngå ekteskap.²⁵ Diskusjonen rundt grensetilfellene av hva som regnes som rettsstridig adferd kan derfor bli mer teoretisk enn praktisk. Men jeg mener allikevel at grensene er interessante da flere faktorer til sammen kan virke tvingende i forhold til å inngå ekteskap. Det er for eksempel ikke dytten i kroppen alene som tvinger jenta til å inngå ekteskap, det er dytten sammen med det psykiske presset.

²⁵ Voldshandlingen kan allikevel være straffbar etter strl. § 228.

4.2.1 Ekteskapsbegrepet

Strl. § 222 annet ledd retter seg mot den som ved rettsstridig adferd, eller trusler om dette, tvinger noen ”til å inngå ekteskap”. Når kan man så si at ekteskap inngått? Er det for eksempel straffbart å tvinge noen til å inngå partnerskap? Er ekteskap inngått hvis man har latt seg vie av en Imam i Irak, men ikke registrert ekteskapet ved en domstol slik irakiske myndigheter krever?

I Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) uttalte departementet at i forhold til reglene om tvang ”er tvangsekteskapet fullbyrda når ekteskapet formelt sett er inngått etter reglene i ekteskapslova.” Etter Lov om registrerte partnerskap av 30. april 1993 nr. 40 § 3 annet ledd gjelder imidlertid bestemmelser i norsk lovgivning som omhandler ekteskap tilsvarende for registrert partnerskap. Å tvinge noen til å inngå partnerskap er derfor straffbart etter strl. § 222 annet ledd.

I tingrettens dom i Drammensaken sa retten at den ovenfor nevnte uttalelsen i Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) etter sin sammenheng gjaldt for ekteskap inngått i Norge.²⁶ Den kunne derimot ikke tillegges vekt ved vurderingen av om et ekteskap i utlandet er inngått eller ikke. I den konkrete saken var det et spørsmål om ekteskap var inngått eller om det kun forelå en forlovelse. Ut fra en vurdering av lovene og skikkene i Irak, kom retten fram til at ekteskap var inngått. Fornærmede hadde latt seg vie hos en Imam i Irak, men ble avvist da hun, sammen med den hun hadde giftet seg med, skulle registrere ekteskapet for en domstol, slik som myndighetene i Irak krever. Det var uvisst om grunnen til avvisningen var at fornærmede var under 18 år og/eller om det var fordi hennes far ikke var til stede. Retten la imidlertid vekt på at det ikke er uvanlig at man ikke registrerer ekteskap i Irak. Registreringen har først og fremst betydning ved skilsmisse. Den er ikke nødvendig for å oppta samlivet, og man må ha skilsmisse fra en Imam før man kan bryte ut av forholdet og gifte seg med en annen. Fornærmede og den hun hadde viet seg med, ble således oppfattet som ektefeller av den folkegruppen de tilhørte, og retten fant at hensynene bak regelen om

²⁶ TDRAM-2005-55127

tvangsekteskap ikke kunne tilsi at norske myndigheter skulle stille strengere krav til ekteskapsinngåelsen. Om norske myndigheter skulle stille strengere krav til registrering av ekteskap mv. ved for eksempel familiegjengenforening, vil dette ikke være avgjørende for tolkningen av strl. § 222 annet ledd.²⁷ Vi ser at man ved vurderingen av om ekteskap i utlandet er inngått eller ikke, må legge vekt på lover og skikker i det land og/eller folkegruppe det er snakk om. Det at det stilles strengere krav til dokumentasjon av ekteskapsinngåelsen etter andre regler, utelukker altså ikke at ekteskapet ansees inngått etter strl. § 222 annet ledd. Tiltalte har imidlertid anket over lovanvendelsen på dette punktet. Det kan dermed tenkes at Høyesterett vil komme til et annet standpunkt hvis saken kommer inn for Høyesterett.

4.2.2 Om begrepet "tvang" i strl. § 222 annet ledd

Straffebestemmelsen retter seg mot den som tvinger noen til å inngå ekteskap. Hva vil det så si å tvinge? Hvor bundet må man være for at det skal betegnes som tvang? Tvangen krenker individets alminnelige handlefrihet. Den fornærmede må selv mene at han eller hun har vært utsatt for tvang. Tvangen må også ha virket. Hvis en har følt et press for å inngå ekteskap, men ikke bøyd av for presset, har man ikke blitt tvunget. Det kan derimot foreligge forsøk på tvang.

Selve begrepet tvang defineres ikke i ordlyden til strl. § 222 annet ledd. I forarbeidene til bestemmelsen uttaler justiskomiteen at den oppfatter tvang som det å "sette noen ute av stand til å handle frivillig."²⁸ Selve tvangsbegrepet brukes imidlertid også andre steder i straffeloven. Det finnes ingen legaldefinisjon av tvang, men gjennom rettspraksis og litteratur har begrepet blitt presisert. Man finner blant annet tvangsbegrepet i strl. § 222 første ledd som retter seg mot den som ved rettsstridig adferd tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe. Ingenting, verken i ordlyden eller forarbeidene, tilsier at

²⁷ Ifølge informasjon etter samtale med UDI (av 15.11.05) vil man ved søknad om familiegjengenforening med ektefelle fra Irak, kreve ekteskapsattest. Det vil si at ekteskapet må være offentlig registrert.

²⁸ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3

tvangsbegrepet i strl. § 222 annet ledd skal tolkes annerledes enn tvangsbegrepet i første ledd. Som jeg skal komme tilbake til nedenfor tilsier forarbeidene tvert i mot at tvangsbegrepene i strl. § 222 første og annet ledd skal tolkes likt. Tolkningen av tvangsbegrepet i strl. § 222 første ledd vil derfor være relevant for tolkingen av annet ledd. I 1930 gav Kjerschow en definisjon av tvang i sin kommentar til straffeloven.²⁹ Denne definisjonen har stått seg helt fram til i dag. Kjerschows definisjon av tvang jfr. strl. § 222 første ledd er at å ”tvinge en annen til noget er å øve sådan trykk på hans vilje, at han forholder sig i overensstemmelse med gjerningsmannens vilje og i strid med sin egen”. Denne definisjonen har støtte i rettspraksis. I Rt. 1992 s 445 der spørsmålet var om det var utøvet tvang etter strl. § 222 første ledd, ble Kjerschows definisjon referert til av mindretallet. Jeg ser det allikevel slik at det ikke var definisjonen av tvang som var stridstema mellom flertallet og mindretallet, det var heller subsumeringen av det konkrete tilfellet under lovbestemmelsen. Straffesaken var mot en mann som hadde foretatt 150-170 oppringninger til forskjellige personer der han kom med usanne opplysninger om dødsfall mv. Gjerningsmannen hadde utgitt seg for å være politimann. Han hadde også i flere tilfeller bedt ofrene møte opp hos eller ta kontakt med politi eller sykehus. Flertallet var uenige med mindretallet som mente at det her dreide seg om tvang etter strl. § 222 første ledd. Mindretallet mente, i motsetning til flertallet, at flere av de fornærmede hadde blitt *tvunget* til å ta kontakt med eller møte opp hos politi eller sykehus. Men som tidligere nevnt lå uenigheten mellom flertallet og mindretallet, slik jeg ser det, ikke i selve tvangsdefinisjonen, men i subsumeringen under straffebestemmelsen i dette konkrete tilfellet. Jeg mener derfor at Kjerschows definisjon av begrepet er en god definisjon, med støtte i rettspraksis. Definisjonen ble gitt i en kommentar til første ledd i strl. § 222. Men begrepet skal etter min mening og som tidligere nevnt, ikke tolkes annerledes etter andre ledd. Dette finner man blant annet støtte for hvis man ser på Justiskomiteens begrunnelse for hvorfor man skulle ha en egen bestemmelse om tvangsekteskap.³⁰ Begrunnelsen var ikke at tvangsekteskap skulle reguleres på noen annen måte enn annen straffbar tvang. Tvangsekteskap var allerede straffbart etter første ledd. Det var pedagogiske og

²⁹ Kjerschow. 1930 s. 558

³⁰ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 2

allmennpreventive hensyn som begrunnet et eget annet ledd om tvangsekteskap.

Et begrep som ofte kommer opp når man diskuterer ekteskap inngått ved tvang er arrangerte ekteskap. Arrangerte ekteskap blir i Justiskomiteens innstilling til Odelstinget definert som en ekteskapsinngåelse der familien deltar aktivt for å finne eller foreslå kandidater til ektemake.³¹ Grensen mellom hva som er tvang og hva som er lovlig arrangerte ekteskap kan være vanskelig å trekke. Men definering av arrangerte ekteskap er kanskje ikke det mest interessante i forhold til strl. § 222 annet ledd. Det interessante er om ekteskapet faktisk har blitt inngått som resultat av straffbar tvang, og dermed er et tvangsekteskap. I relasjon til arrangerte ekteskap vil det avgjørende være om forslaget til ektemake reelt gir den unge en mulighet til å si nei.³² Kan man takke nei, eller opplever man å ikke ha noe valg? Noen vil hevde at alle arrangerte ekteskap innebærer elementer av tvang. Og det kan være riktig at mange kanskje vil oppleve forskjellige former for *press* når de skal finne en å gifte seg med. Dette kan forekomme både hos de som gifter seg arrangert og hos de som gifter seg på andre måter. Vedkommendes foreldre har for eksempel et sterkt ønske om at et barn ikke skal bli født utenfor ekteskap. Det er imidlertid først når presset er så sterkt at det regnes som tvang i *strafferettslig forstand* og tvangen utøves ved rettsstridig adferd, at handlingen blir straffbar etter strl. § 222 annet ledd. Grensen her kan være vanskelig å trekke. Foreldre eller andre kan uttrykke sine ønsker overfor barna uten at dette er straffbart. Men hvis dette skjer gjennom rettsstridige handlinger og dette for fornærmede oppleves som tvang, vil det være tvang etter strl. § 222 annet ledd.

Vanskeligere blir det der fornærmede gifter seg kun fordi hun frykter hva som vil skje hvis hun ikke gjør som for eksempel foreldrene ønsker, uten at hun har fått direkte trusler gjennom ord eller handling. Ei jente har for eksempel sett at storesøsteren ble utsatt for grov vold og utestenging fra familien etter at hun nektet å gifte seg. Eller hun har hørt foreldrene snakke om tilfeller i andre familier, der de har uttrykt støtte til foreldre som har utøvd vold mot barn som ikke har ønsket å gifte seg. Kan man i disse tilfellene si at jenta har blitt tvunget til å inngå ekteskap? Hvis foreldrene ved denne adferden har ønsket å

³¹ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3

³² Jfr. Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3

tvinge jenta, eller hvis de har ansett det som sannsynlig at denne adferden ville virke tvingende, vil dette kunne bedømmes som tvang etter strl. § 222 annet ledd. Deres adferd vil da kunne oppfattes som utilbørlig press eller trusler om rettsstridig adferd. Hvis foreldrene forstår at deres adferd kan oppfattes som tvingende trusler, men allikevel bestemmer seg for å opptre på denne måten, kan også dette være straffbart etter strl. § 222 annet ledd.

Å tvinge noen til å inngå ekteskap ved rettsstridig adferd er altså straffbart etter strl. § 222 annet ledd. Tvangsbegrepet i bestemmelsens annet ledd skal tolkes likt som tvangsbegrepet i første ledd. Det vil si at det å tvinge noen til å gifte seg etter annet ledd vil innebære å utøve et slikt trykk på hans eller hennes vilje, at vedkommende forholder seg i overensstemmelse med gjerningsmannens vilje og i strid med sin egen. Man settes ut av stand til å handle frivillig.

4.2.3 Om begrepet "vold" i strl. § 222 annet ledd.

Strl. § 222 annet ledd rammer blant annet den som ved vold, eller trusler om vold, tvinger noen til å inngå ekteskap. Ut fra en naturlig språklig forståelse av ordet kan man si en del om hva som er vold, men når man kommer til de handlinger som ligger på grensen til hva som ikke er vold, sier det oss lite. Hva som er vold defineres ikke i lovens ordlyd, det defineres heller ikke i forarbeidene. Det sies kun at vold mot, eller frihetsberøvelse av en eller flere av partene, vil være grove og klare eksempler på rettsstridig adferd.³³ Dommen fra Borgarting lagmannsrett i Drammensaken er et klart eksempel på at det forelå trusler om vold.³⁴ Der hadde fornærmedes far og halvbror truet henne gjentatte ganger med at hun ville bli drept hvis hun ikke giftet seg. Drapstrusler var også tilfellet i en dom fra Oslo tingrett i 2005 som gjaldt trusler etter strl. § 227.³⁵ En far hadde her truet sin datter med at han ville drepe henne hvis hun ikke giftet seg med sin fetter. Slag og spark vil være klare

³³ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3

³⁴ LB-2005-85252

³⁵ TOSLO-2005-36049

eksempler på vold, men hvor går den nedre grensen?

Begrepet vold finnes i flere bestemmelser i straffeloven. Det finnes ingen legaldefinisjon av begrepet, men gjennom rettspraksis har innholdet blitt presisert. Strl. § 127 retter seg mot vold mot offentlig tjenestemann, strl. § 228 omhandler legemsfornærmelser, strl. § 267 omhandler ran og strl. § 192 retter seg mot voldtekt. Den nedre grensen for hva som regnes som vold er imidlertid ikke helt lik når det gjelder de forskjellige straffebudene. For å klargjøre hva som menes med vold i relasjon til tvangsekteskap, vil jeg derfor se på hvordan begrepet tolkes etter disse andre straffebestemmelsene.

Strl. § 127 retter seg mot den som utøver vold mot offentlig tjenestemann, men voldsutøvelse er ikke det eneste vilkåret. For at bestemmelsen skal komme til anvendelse, må handlingen ha hatt som formål å påvirke tjenestemannen, enten til å foreta, unnlate eller hindre en tjenestehandling. Det er den offentlige tjenesteutøvelse bestemmelsen søker å beskytte, ikke den enkelte tjenestemann.³⁶ Tjenestemannen vil derfor ikke ha status som fornærmet. Det er statens interesser som krenkes.³⁷

Etter strl. § 127 vil ”en hvilken som helst kraftanvendelse, stor eller liten, mot en person for å overvinne en hindring eller motstand eller at tvinge” være vold.³⁸ Voldsbegrepet er altså svært vidt etter § 127. Både spytting og det å trekke en politimann i armen har således vært nok til domfellelse.³⁹ For at offentlige tjenestemenn skal ha det nødvendige vern ved deres myndighetsutøvelse, er det naturlig at voldsbegrepet har et vidt innhold etter § 127.⁴⁰

Etter Strl. § 228 om legemsfornærmelser tolkes imidlertid begrepet ”vold” litt smalere. Her kreves det normalt en kraftanvendelse av en viss styrke.⁴¹ Dermed blir ikke rene bagateller

³⁶ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 154.

³⁷ Auglend, Mælan og Røsandhaug. 2004, s. 921.

³⁸ Jfr. Rt. 1922 s. 73 der Høyesterett godtok en rettsbelæring om begrepet vold.

³⁹ Jfr Rt. 1999 s. 240 og Rt. 1973 s. 1451

⁴⁰ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 146.

⁴¹ Jfr. Rt 1922 s. 73.

straffbare. Men voldsbegrepet i § 228 kan ikke utelukkende fastlegges på grunnlag av kvantitative vurderinger.⁴² Det beror på en skjønnsmessig vurdering der graden av voldsomhet og handlingens krenkende karakter står sentralt.⁴³ Man må altså se på konteksten og omstendighetene rundt handlingen. En dytt på skuldra fra en venn, vil gjerne oppfattes annerledes enn hvis det kommer fra en fremmed eller en uvenn.

Rt. 1988 s. 922 omhandler et tilfelle der det i følge Høyesterett var brukt vold, men der man lå på grensen for hva som er straffbart etter § 228. Her hadde den tiltalte (en lensmann i tjeneste) reist seg fra sitt skrivebord, gått rundt dette, satt seg på et lite bord på høyre side av den stolen fornærmede satt i. Han hadde videre tatt fornærmede i hans jakke ved venstre skulder, lagt sin venstre underarm mot fornærmedes bryst og presset ham mot ryggstøet i stolen. Fornærmede var ikke blitt påført smerte eller skade. Det at denne handlingen lå på grensen til det straffrie viser at ikke enhver kraftanstrengelse vil falle inn under voldsbegrepet i strl. § 228. Noen handlinger som vil falle inn under voldsbegrepet i strl. § 127 vil altså falle utenfor voldsbegrepet i strl. § 228. Men dette er kanskje mest på grunn av at bestemmelsene verner forskjellige interesser. Noen handlinger som er så milde at de ikke vil oppfattes som en krenkelse på legemet, vil allikevel kunne egne seg til å krenke offentlige interesser ved utførelsen av en offentlig tjenestehandling.

Også etter strl. § 267 om ran vil voldsdefinisjonen i § 127, om at en hvilken som helst kraftanvendelse regnes som vold, være for vid. § 267 retter seg blant annet mot den som ved å øve vold mot en person, bemektiger seg en gjenstand for å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Veskenapping vil ofte ligge i grenseland mellom ran og tyveri. Dette ble kommentert av Høyesterett i Rt. 2000 s. 1611. Her hadde tiltalte blitt dømt for ran i lagmannsretten og anket over dette til Høyesterett. Dette førte ikke fram. Høyesterett mente at det i dette tilfellet helt klart forelå et ran. Tiltalte hadde fått en 83 år gammel kvinne som jobbet i en butikk, til å åpne kassen ved å ta et fast og hardt grep i genseren hennes. Da hun forsøkte å stanse ham, gjorde han en vridende bevegelse med hånden slik at grepet ble enda strammere. Da fornærmede prøvde å følge etter tiltalte ut av butikken, førte han henne

⁴² Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 547.

⁴³ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 548

tilbake til kassen og skubbet henne hardhendt ned i en stol. Selv om denne handlingen etter dommen helt klart var et ran, sier dommen allikevel noe om den nedre grensen for hva som regnes som vold etter § 267. Retten kommenterte hvordan dette konkrete tilfellet klart skilte seg fra de veskenappingstilfellene som henføres under bestemmelsen om grovt tyveri, og som tradisjonelt oppfattes å ligge i grenseområdet mot ran. ”En slik veskenapping er over på et øyeblikk, og innvirkningen på fornærmedes kropp er normalt beskjedent.” I denne saken hadde imidlertid innvirkningen på fornærmedes kropp verken vært beskjedent eller over på et øyeblikk. Ikke alle kraftanvendelser vil dermed gå inn under definisjonen av ”vold mot person” etter ransbestemmelsen. Hvis innvirkningen på fornærmedes kropp er beskjedent og kortvarig, vil det normalt ikke være vold. Det må foreligge et element av maktbruk hvis en veskenapping skal straffes som ran.⁴⁴ Den som holder vesken gjør for eksempel motstand ved å holde igjen, slik at gjerningsmannen ved bruk av makt må rive vesken ut av hendene på vedkommende.

Strl. § 192 retter seg blant annet mot den som skaffer seg seksuell omgang ved vold.⁴⁵ I Rt. 1989 s. 979 kom Høyesterett til at det forelå vold etter § 192 når tiltalte hadde tatt tak rundt sin 16 år gamle niese og klemte henne inntil seg. Høyesterett uttalte at ”Når domfelte tok tak rundt piken og klemte henne hardt inntil seg for å utføre den utukt spørsmålsskriftet beskriver, må utukten anses fremtvunget ved vold i lovens forstand.”

Bratholm og Matningsdal⁴⁶ gir en definisjon av voldsbegrepet i § 192. ”Vold” omfatter enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres med det forsett å overvinne en alvorlig ment motstand.”⁴⁷ Vi ser altså at det ikke skal mye til etter § 192 for at man har

⁴⁴ Jfr. Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 707.

⁴⁵ I 2000 ble det sanksjonert lovvedtak om endringer i straffelovens kapittel om seksualforbrytelser, deriblant endringer i § 192. ”Vold” var imidlertid også et alternativ i henhold til den gamle § 192 og begrepets innhold ble ikke endret ved lovendringen. Tidligere praksis vil derfor fortsatt være relevant for tolkingen av den nye paragrafen.

⁴⁶ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 429.

⁴⁷ I forarbeidene til den nye voldtektsbestemmelsen viser Justis- og politidepartementet til denne definisjonen når de omtaler det som var gjeldene rett før endringen (Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s.38). I og med at voldsbegrepet ikke endret innhold ved lovendringen i 2000, er definisjonen til Bratholm/Matningsdal dermed

overtrådt grensen for hva som regnes som vold. Forutsetningen er at volden utøves for å *overvinne en alvorlig ment motstand*. I likhet med vurderingen etter strl. § 228 kan ikke vurderingen utelukkende fastlegges på grunnlag av kvantitative vurderinger. Voldsbegrepet skal være relativt.⁴⁸ Man må se på omstendighetene rundt handlingen, for eksempel offerets alder og forutsetninger. I forhold til et barn vil den nedre grensen for hva som regnes som vold, gjerne være lavere enn det vil være i forhold til en voksen.⁴⁹

Hvis man skal oppsummere, ser man altså at voldsbegrepet har litt forskjellig nedre grense i de forskjellige straffebestemmelsene. Det skal lite til før strl. § 127 og § 192 kan komme til anvendelse, mens det etter § 228 og § 267 normalt skal noe mer til. For å avgjøre hvor grensen går, må man se på formålet med bestemmelsen og hvilket retts gode den skal verne. Hvordan skal man så forstå voldsbegrepet i strl. § 222 annet ledd om tvangsekteskap? Vil enhver maktanvendelse rammes som vold etter bestemmelsen, eller må man kreve en maktanvendelse av en viss styrke?

Bestemmelsen rammer altså den som ved vold, eller trusler om vold, tvinger noen til å inngå ekteskap. I forhold til de straffebestemmelsene som er omtalt ovenfor, vil jeg mene at § 222 annet ledd har flest likhetstrekk med bestemmelsen om voldtekt og bestemmelsen om vold mot offentlig tjenestemann. Det er ikke bare voldshandlingen isolert som rammes, slik som i bestemmelsen om legemsfornærmelse. Det er vold som brukes *for å tvinge* noen til å inngå ekteskap. Dette har klare likhetstrekk med voldtektsbestemmelsen, der det er vold som brukes *for å skaffe seg* seksuell omgang, som rammes. En parallell kan også trekkes til bestemmelsen om vold mot offentlig tjenestemann der man ved volden må *søke å påvirke* en tjenestehandling. Også rimelighetshensyn taler for at terskelen for hva som regnes som vold etter strl. § 222 annet ledd bør være lav. Bestemmelsen tar sikte på å verne om en grunnleggende menneskerettighet, nemlig retten til å velge hvem man vil gifte seg med.⁵⁰

fortsatt dekkende for begrepets innhold.

⁴⁸ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)

⁴⁹ Lovens ordlyd nevner eksplisitt at det skal legges vekt på om offeret er under 14 år ved vurderingen av om det har vært utøvd vold jfr. strl. § 192 første ledd.

⁵⁰FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter art. 16

Den nedre grensen for hva som regnes som vold etter § 222 annet ledd bør derfor være lav, slik at enhver maktanvendelse mot legemet som utøves med det forsett å tvinge ham eller henne til å gifte seg, rammes. Heller ikke her vil det kun være en kvantitativ vurdering som avgjør hva som regnes som vold. Man må se på omstendighetene rundt handlingen. Men hvis maktanvendelsen er egnet til å tvinge den bestemte personen til å inngå ekteskap, vil handlingen kunne være straffbar etter § 222 annet ledd, selv om den er av svak styrke.

Hvor praktisk er det så å diskutere den nedre grensen for hva som regnes som vold etter strl. § 222 annet ledd? Det blir en ganske teoretisk diskusjon som kanskje ikke vil komme opp i praksis. I konkrete tilfeller vil det gjerne være et sammensatt hendelsesforløp der flere faktorer virker sammen slik at noen tvinges til å inngå ekteskap. Jeg vil tro at hvis spørsmålet skulle komme opp, vil voldsutøvelsen gjerne skje samtidig som det foreligger et psykisk press om ekteskapsinngåelse, der det psykiske presset gjerne vil være den mest tungtveiende faktor. De handlinger som ligger helt på grensen for hva som vil regnes som vold etter bestemmelsen, vil neppe alene kunne tvinge noen til å inngå ekteskap. Utilbørlig press er også straffbart etter bestemmelsen. La oss si at man er i tvil om presset i seg selv er utilbørlig og dermed straffbart. Voldsutøvelsen og presset vil da sammen kunne bli så alvorlig at man etter en helhetsvurdering konkluderer med at det foreligger rettsstridig adferd som har virket tvingende. Hvis en jente lenge har følt et sterkt press fra sin far om at hun skal gifte seg, kan en uvennlig dytt i kroppen, i den situasjonen hun er i, oppfattes som så truende at det får begeret til å flyte over. I en slik situasjon kan altså den fysiske dytten og det psykiske presset sammen virke tvingende på jenta.

Det er imidlertid ikke kun vold eller trusler om vold mot den personen som tvinges til å gifte seg som er straffbart etter strl. § 222 annet ledd. Det framgår av forarbeidene at vold mot andre personer også kan være straffbart etter bestemmelsen. Forutsetningen er at den volden rettes mot, står i et slikt forhold til den som inngår ekteskap, at vedkommende tvinges til å handle mot sin vilje.⁵¹ Det kan for eksempel være en kjærest eller et

⁵¹ Jfr. Inst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

familiemedlem. Hvor grov volden mot andre må være for at man har overtrådt bestemmelsen må også her sees i forhold til om adferden kan ha en tvingende effekt, slik at den som inngår ekteskap gjør dette mot sin vilje. Ikke alle former for maktanvendelse, for eksempel overfor fornærmedes mor, vil kunne virke som et middel til å tvinge vedkommende til å inngå ekteskap. I alle fall ikke alene. Men i det virkelige liv vil, som tidligere nevnt, flere faktorer ofte virke sammen. En jente legges for eksempel under voldsomt press fra sin far om å inngå ekteskap. Samtidig ser hun at konflikten gjør at faren behandler moren, som tar parti med datteren, på en litt hardhendt måte. Jeg har vanskelig for å se at de helt bagatellmessige maktanvendelser overfor andre enn fornærmede alene kan ha en tvingende effekt, men hvis det allikevel skulle være tilfellet, vil voldsbegrepet også kunne omfatte slike handlinger. Igjen blir dette en ganske teoretisk diskusjon. For at en slik svak maktanvendelse i virkeligheten skal kunne virke tvingende, vil det ofte måtte foreligge et psykisk press som gjerne vil være den avgjørende tvangsfaktor.

Jeg kommer altså til at voldsbegrepet i strl. § 222 annet ledd er vidt, og at enhver kraftanvendelse kan betegnes som vold etter bestemmelsen. For at bestemmelsen skal komme til anvendelse, må volden imidlertid ha virket tvingende på fornærmede slik at vedkommende har inngått ekteskap mot sin egen vilje. Vold eller trusler om vold er imidlertid ikke den eneste rettsstridige adferden som spesifikt nevnes i bestemmelsen om tvangsekteskap. Også frihetsberøvelse og utilbørlig press nevnes.

4.2.4 Om begrepet "frihetsberøvelse" i strl. § 222 annet ledd

Den som ved frihetsberøvelse eller trusler om frihetsberøvelse tvinger noen til å inngå ekteskap, kan straffes etter strl. § 222 annet ledd. Offeret for frihetsberøvelsen kan være den som tvinges til å gifte seg, men også en annen som står i et slikt forhold til vedkommende at frihetsberøvelsen har effekt som tvangsmiddel.⁵²

Frihetsberøvelse i seg selv rammes av strl. § 223, men etter § 222 annet ledd er det altså

⁵² Jfr. Inst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

frihetsberøvelser med det formål å tvinge noen til å gifte seg som rammes. Er frihetsberøvelsen utført for å tvinge noen til å inngå ekteskap, kommer altså § 222 annet ledd til anvendelse. Hva er så en frihetsberøvelse? Ut fra en naturlig språklig forståelse av ordlyden kan man si noe. Straffebudet verner den enkeltes rett til fri bevegelse og samvær med andre personer.⁵³ Klare tilfeller vil for eksempel være der en jente holdes innesperret i hjemmet til hun gifter seg, eller hvor hun dopes ned og bringes ut av landet for å gifte seg. Men ordlyden sier oss lite om hvor grensene nedad skal trekkes. Hvor lang tid må handlingen vare før det er en frihetsberøvelse? Er det en frihetsberøvelse hvis en far trekker sin datter inn i en bil og kjører henne en 15 minutters tur til den plassen vigselen skal foregå? Er det en frihetsberøvelse hvis du blir fratatt identitetspapir og penger når du er i utlandet? I forarbeidene til § 222 annet ledd sies det ikke noe om hva som ligger i begrepet frihetsberøvelse. Det sies kun at frihetsberøvelse av en eller flere av partene, vil være grove og klare eksempler på rettsstridig adferd.⁵⁴ Det foreligger heller ingen rettspraksis etter § 222 annet ledd som belyser hvor grensen går for hva som er frihetsberøvelse.

Frihetsberøvelse er som sagt straffbart også etter strl. § 223. Verken ordlyden i eller forarbeidene til strl. § 222 annet ledd indikerer at begrepet frihetsberøvelse skal ha noen annen betydning her enn i resten av straffelovgivningen. Hva som regnes som frihetsberøvelse etter § 223 vil derfor også være relevant i henhold til § 222 annet ledd. Det som skiller bestemmelsene fra hverandre er at frihetsberøvelsen etter § 222 annet ledd utføres i en spesiell hensikt, nemlig å tvinge noen til å gifte seg.

Bevegelsesfriheten må være begrenset ved fysiske hindringer for at man skal kunne tale om en frihetsberøvelse. Et hvilket som helst middel kan anvendes, det være seg fysisk makt, innesperring, fastbinding eller bortføring.⁵⁵ Man holdes for eksempel fysisk igjen mot sin vilje, sperres inne eller dopes ned og fraktes ut av landet.

Det vil også kunne være frihetsberøvelse når gjenstander som er nødvendig for

⁵³ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 521.

⁵⁴ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3

⁵⁵ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 521

fornærmedes mulighet til å bevege seg, fjernes.⁵⁶ Et praktisk eksempel i forhold til tvangsekteskap er der den som tvinges til å inngå et ekteskap fratas passet sitt, slik at vedkommende ikke har mulighet til reise ut av landet. En jente har for eksempel dratt med foreldrene til deres hjemland på det hun trodde skulle være en vanlig ferie. Der blir det klart at foreldrene ønsker å gifte henne bort. Hun protesterer, ønsker å reise hjem til Norge, men blir fratatt passet sitt. Er dette frihetsberøvelse etter strl. § 222 annet ledd? Bratholm og Matningsdal nevner som eksempler; en stige fjernes fra et tak eller en båt fjernes fra en øy, når de behandler spørsmålet om straffbar frihetsberøvelse der gjenstander fratas fornærmede.⁵⁷ Det eneste jeg har funnet av rettspraksis som kan relatere seg til eksempelet er Rt. 1992 s. 1578. Siktete, en sør-koreansk statsborger, fikk ikke medhold i at han skulle få fratrekk i straffen (etter strl. § 60 første ledd) for 20 dager der han hadde blitt fratatt passet sitt samt at han hadde hatt meldeplikt for politiet først to ganger daglig, senere en gang daglig. Både flertallet og mindretallet i Høyesterett mente at dette ikke var "frihetsberøvelse i anledning saken" etter strl. § 60 første ledd. Dette kan etter min mening ikke være avgjørende for hvordan begrepet "frihetsberøvelse" skal tolkes etter strl. § 222 annet ledd. Tidligere var det "varetektfengsling" som skulle komme i fradrag etter strl. § 60. Det ble imidlertid omgjort til "frihetsberøvelse i anledning saken" slik at andre inngrep som hadde lignende karakter også skulle komme til fradrag, slik som pågripelse eller i noen tilfeller opphold på sykehus der det er truffet sikkerhetsforanstaltninger for at vedkommende ikke skal unnslippe.⁵⁸ Begrepet "frihetsberøvelse" er altså smalere etter strl. § 60 første ledd enn det er etter § 222 annet ledd. Det kan derfor ikke trekkes en direkte parallell fra strl. § 60 til bestemmelsen om tvangsekteskap.

Ufriheten må ikke nødvendigvis være absolutt og uovervinnelig for at det skal foreligge en frihetsberøvelse.⁵⁹ Men det ligger i begrepet "frihetsberøvelse" at du ikke er berøvet friheten hvis du med rimelige midler kan komme deg ut av situasjonen. Det avgjørende vil

⁵⁶ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 521

⁵⁷ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 521

⁵⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 35 (1972-1973) s. 5

⁵⁹ Jfr. Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 521

derfor være om den som fratas passet dermed vil bli satt i en situasjon som vedkommende ikke kan komme fri fra ved å benytte midler eller måter som det med rimelighet kan kreves av henne. Kan hun med rimelige midler skaffe til veie et nytt pass og reise hjem? Jeg tror at dette må avgjøres konkret i det enkelte tilfellet, der man må se på hvor vanskelig det vil være å overvinne situasjonen. Forskjellige faktorer kan her spille inn, for eksempel hvor langt man befinner seg fra en norsk utenriksstasjon eller et honorært konsulat hvor man kan søke om pass. Man står for eksempel på den pakistanske landsbygda, og man er fratatt både pass, penger og andre identitetspapirer, samt at ingen personer rundt en ønsker å hjelpe. Dette vil etter min mening i noen tilfeller kunne regnes som frihetsberøvelse etter strl. § 222 annet ledd. Selv om man her ikke er stengt inne i et rom eller et veldig avgrenset område, er man her fratatt så mye bevegelsesfrihet at det bør kunne falle under bestemmelsen i enkelte tilfeller. En annen faktor som vil være av vesentlig betydning når man skal avgjøre om fornærmede med rimelige midler kunne komme seg ut av situasjonen, er fornærmedes alder og evner til å klare seg på egen hånd. En voksen kvinne vil ha bedre forutsetninger for å klare seg på egen hånd enn en jente på fjorten år eller en psykisk utviklingshemmet person. Alder vil også ha vesentlig betydning for hvor lett man kan få et nytt pass. Hvis man skal ta Pakistan som eksempel, så kan norske borgere få utstedt hastepass gjennom den norske ambassaden i Islamabad eller hos det norske generalkonsulat i Karachi.⁶⁰ Man må møte opp personlig og ha med pass eller annet id-kort for legitimasjon.⁶¹ Personer under atten år må imidlertid også ha samtykke fra begge foreldrene for å få utstedt pass.⁶² Dette har i følge ambassaden i Islamabad skapt problemer når det gjelder å bringe norske mindreårige tilbake til Norge. Ved utstedelse av nytt pass kreves det et gebyr.⁶³ Dette er også et hinder fornærmede må forsere for å komme fri fra situasjonen hvis hun er blitt fratatt pass og penger. Men dette vil antagelig ikke være et uovervinnelig hinder hvis man først har kommet seg til ambassaden. Det å bli fratatt pass og penger, vil altså etter min mening i noen tilfeller kunne regnes som frihetsberøvelse etter

⁶⁰ Etter opplysninger fra den norske ambassade i Islamabad.

⁶¹ Jfr. Lov om pass av 19 juni 1997 nr. 82 (passloven) § 3 første ledd.

⁶² Jfr. passloven § 4 første ledd.

⁶³ Jfr. passloven § 3 fjerde ledd.

strl. § 222 annet ledd. Det vil være avgjørende for vurderingen av om det foreligger en frihetsberøvelse å se på i hvilken grad bevegelsesfriheten til fornærmede er hindret. Faktorer som vil kunne være av betydning for vurderingen, er blant annet fornærmedes alder og utvikling, men man må også se på hvor fornærmede befinner seg, og om hun eller han har mulighet til å komme seg ut av situasjonen med rimelige midler. Hvis man kommer til at det foreligger en frihetsberøvelse, så må frihetsberøvelsen ha virket tvingende i forhold til å inngå ekteskap for at strl. § 222 annet ledd skal komme til anvendelse.

Hvor lenge må så en handling vare før det kan kalles en frihetsberøvelse? Er det en frihetsberøvelse hvis man blir fratatt passet i femten minutter? Hva hvis man blir låst inne i et rom i femten minutter mens man er bundet på hender og føtter? Verken ordlyden i strl. § 222 annet ledd eller ordlyden i § 223 sier noe om hvor lang tid en frihetsberøvelse må vare før bestemmelsene kommer til anvendelse. Om det foreligger noen slik konkret grense overhodet, og hvor den i så fall skal trekkes, er vanskelig å si. Hvis en holder igjen en person med et kvelertak i fem sekunder, vil det være unaturlig å betegne dette som en frihetsberøvelse. Det vil være mer nærliggende å betegne det som en legemsfornærmelse eller som tvang etter strl. § 222 første ledd. Men hvor lenge må så grepet vare for at det skal være en frihetsberøvelse? Etter rettspraksis har en varighet på rundt et kvarter vært nok til at en har anvendt strl. § 223 om frihetsberøvelse. Dette var tilfellet i Rt. 1995 s. 803. Tiltalte hadde i forbindelse med et ran låst fornærmede til et jerngelender, kneblet ham og festet et belte stramt rundt halsen hans. Han hadde etter et kvarters tid blitt hjulpet fri av en kollega som tilfeldigvis kom innom. Tiltalte ble *ikke* hørt med at dette ikke kunne regnes som en frihetsberøvelse etter strl. § 223, men at det kun måtte regnes som en del av ranshandlingen. Høyesterett uttalte at det her var tale om et bastant og drastisk inngrep i fornærmedes bevegelsesfrihet, og at inngrepet kunne ha blitt av lengre varighet. Hvordan man skal tolke dommen på dette punktet står for meg noe uklart. Det virker noe uklart om Høyesterett her forutsetter at inngrepet *kunne* ha vart lenger enn de femten minuttene det gjorde, og at det *derfor* var en frihetsberøvelse, eller om dette bare blir nevnt for å si noe om handlingens karakter av å være en frihetsberøvelse. Det foreligger muligens ingen nøyaktig grense for hvor langvarig et inngrep må være for at det skal kunne straffes som en

frihetsberøvelse. Grensen vil muligens være forskjellig ettersom hvilken karakter inngrepet har. Man vil kanskje kreve at inngrepet har foregått over lengre tid hvis det dreier seg om å holde igjen ei jente med armene enn hvis man har sperret henne inne og bundet henne på armer og ben. Dommen i Rt. 1995 s. 803 er i alle fall et eksempel på at et inngrep i noens frihet som varer i 15 minutter, *kan* være straffbart som frihetsberøvelse etter strl. § 223. Skeie hevder at en handling blir straffbar dersom frihetsberøvelsen tar en merkbar tid, for eksempel ti minutter, idet det ”er ingen grunn til å la en sådan handling være straffri.”⁶⁴ Dette *kan* se ut til å være i samsvar med den ovenfor nevnte rettspraksis. Høyesteretts kjæremålsutvalg avviste 18. september 1980 en anke der tiltalte var blitt dømt for frihetsberøvelse etter strl. § 223. Han hadde grepet fatt i en jente, trukket henne inn i bilen og mot hennes vilje kjørt fra stedet. Hun hadde blitt satt av tretti minutter senere. Tretti minutter var altså nok til at denne handlingen ble straffet som frihetsberøvelse. Vi har altså eksempler fra rettspraksis på at både femten og tretti minutter var nok til at det ble betegnet som en frihetsberøvelse etter strl. § 223. I tillegg har vi rettsoppfatninger i juridisk litteratur som hevder at ti minutter må være nok. Kanskje vil det være riktig å si at grensen ligger en plass mellom ti og tretti minutter, men at grensen kan variere etter handlingens karakter. Også i forhold til tvangsekteskap tror jeg man må se på hvilken karakter handlingen har hvis det er snakk om handlinger av kort varighet. Hvis handlingen har karakter av å være en frihetsberøvelse, det er for eksempel klart at det var å hindre bevegelsesfrihet som var formålet med handlingen, så vil dette alternativet kunne komme til anvendelse.

Frihetsberøvelser må imidlertid avgrenses mot tvang etter strl. § 222 første ledd og legemsfornærmelser etter strl. § 228. Hvis en handling for eksempel ikke varer lenge nok til å betegnes som en frihetsberøvelse, vil det gjerne kunne falle inn under legemsfornærmelser eller straffbar tvang i stedet. Både frihetsberøvelser, vold og annen rettsstridig adferd som brukes til å tvinge noen til å inngå ekteskap, er straffbart etter strl. § 222 annet ledd. I forhold til bestemmelsen om tvangsekteskap vil dermed det å nøyaktig trekke den nedre grensen for frihetsberøvelse ikke være særlig avgjørende.

⁶⁴ Skeie. 1946, s. 117.

I forhold til frihetsberøvelse etter § 223 vil et særskilt spørsmål kunne reise seg i forhold til foreldres bruk av frihetsberøvelse overfor sine barn som et ledd i oppdragelsen.

Frihetsberøvelsen må nemlig være ”ulovlig” for å kunne anvende denne bestemmelsen, og det har i litteraturen blitt hevdet at foreldrene i en viss utstrekning kan bruke husarrest som et ledd i oppdragelsen.⁶⁵ Jeg vil ikke her gå inn på hvorvidt det foreligger en slik rett for foreldre og hvor langt den eventuelt går. I forhold til strl. § 222 annet ledd om tvangsekteskap vil det etter min mening uansett stille seg annerledes. En husarrest i den hensikt å tvinge noen til å gifte seg, vil ikke være lovlig utøvelse av foreldremyndighet. Det vil være en rettsstridig handling som vil kunne være straffbar etter § 222 annet ledd.

Jeg kommer altså til at begrepet ”frihetsberøvelse” i strl. § 222 annet ledd skal tolkes på samme måte som det tolkes etter § 223 første ledd. Bevegelsesfriheten må være begrenset ved fysiske hindringer for at man skal kunne tale om en frihetsberøvelse. Hvor lenge et inngrep i noens frihet må vare for at man skal kunne betegne det som en frihetsberøvelse, er muligens avhengig av handlingens karakter. Men grensen ligger antagelig en plass mellom 10 og 30 minutter. Ved fratakelse av identifikasjonspapir og penger vil man kanskje kreve en enda lengre varighet. Jeg har også funnet at man ved avgjørelsen av om det foreligger en frihetsberøvelse må se på om fornærmede med rimelige midler kunne ha kommet fri fra situasjonen.

Strl. § 222 annet ledd nevner spesifikt at vold, frihetsberøvelse og utilbørlig press kan være straffbart etter bestemmelsen. I tillegg sier bestemmelsen at også annen rettsstridig adferd kan føre til straffeansvar. Jeg har til nå behandlet hva som ligger i begrepene ”vold” og ”frihetsberøvelse”. Videre skal jeg se på hva som ligger i ”utilbørlig press” og ”annen rettsstridig atferd”.

⁶⁵ Bratholm og Matningsdal. 1995, s. 525

4.2.5 Om "utilbørlig press" og "annen rettsstridig atferd"

Pressmiddelet etter strl. § 222 annet ledd er rettsstridig adferd, eller trusler om rettsstridig adferd. Vold, frihetsberøvelse og utilbørlig press blir spesifikt nevnt som typer av rettsstridig adferd som rammes, men også annen rettsstridig adferd vil rammes. Hva ligger så i "utilbørlig press"? Og hva er "annen rettsstridig atferd"? Legger man for eksempel utilbørlig press på sønnen sin hvis man truer med å avskjære ham fra familien hvis han ikke inngår ekteskap? Er det rettsstridig adferd hvis man forleder sin datter ut av landet for å gifte henne bort?

Det kommer fram av forarbeidene til strl. § 222 annet ledd at trusler og psykisk tvang nok er vanligere enn fysisk tvang ved tilfeller av tvangsekteskap i Norge.⁶⁶ Mange opplever et press i forhold til å inngå ekteskap. Hvor grensen går for hva som er *utilbørlig* press må vurderes konkret i hver enkelt sak. Viktige momenter i denne vurderingen vil være hva presset består i samt varigheten og styrken av presset.⁶⁷ Er det utilbørlig press hvis en far er sur og mutt mot datteren sin fordi hun ikke vil gifte seg? Dette alene vil nok ikke være tilstrekkelig. Blir hun i tillegg utsatt for andre former for psykisk press, må dette imidlertid vurderes samlet når man skal avgjøre om det har forekommet rettsstridig adferd.⁶⁸

Trusler om avskjæring fra familien vil kunne utsette en person for et stort press. Etter forarbeidene til § 222 annet ledd kan presset bli så stort at det blir rettsstridig og dermed straffbart etter bestemmelsen om tvangsekteskap.⁶⁹

Ordet "rettsstridig" finner man i alle de tre leddene i strl. § 222. Etter første og andre ledd er det straffbart å ved "rettstridig atferd" tvinge noen til å gjøre noe. Tredje ledd setter straff for den som "rettsstridig tvinger" noen til noe, ved å true med anmeldelse, anklage eller ærekrenkende beskyldning. Lovens ordlyd og systematikken i lovbestemmelsen tilsier at uttrykket "rettsstridig" i annet ledd skal tolkes likt som i første ledd. Ordet "rettsstridig"

⁶⁶ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁶⁷ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁶⁸ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁶⁹ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

viser til andre normer i rettssystemet. Dersom handlingen er straffbar i seg selv, er vilkåret i alle fall oppfylt. Hvis for eksempel foreldre vanskjøtter barnet sitt, og barnet gjennom dette tvinges til å gifte seg, vil dette være rettsstridig adferd og straffbart etter § 222 annet ledd. Dette framgår av forarbeidene til strl. § 222 annet ledd.⁷⁰ I forhold til tolkingen av første ledd kommer det samme fram av rettspraksis.⁷¹ Men også handlinger som ikke i seg selv er straffbare, kan være rettsstridige handlinger både etter første og annet ledd. I innstillingen til Odelstinget om ny § 222 annet ledd i straffeloven, påpekte komiteen at en handling etter omstendighetene kan være rettsstridig selv om den ikke er straffbar i relasjon til straffelovens øvrige bestemmelser eller lovgivningen for øvrig.⁷² Dette vil typisk være moralsk forkastelige handlinger. Hvis en far forleder sin datter ut av landet kan dette ansees som rettsstridig adferd.⁷³ Jenta tror for eksempel at hun skal på ferie for å besøke besteforeldrene, men når hun kommer dit blir det klart at det er arrangert bryllup og at hun skal giftes bort. Hva hvis en far truer sin sønn med å begå selvmord hvis han ikke gifter seg? Selvmord eller forsøk på selvmord er ikke straffbart etter norsk rett. Kan allikevel trusler om selvmord være straffbart etter strl. § 222 annet ledd? Det er antatt at trusler om selvmord kan være rettsstridig.⁷⁴ Der slike trusler brukes med det forsett å tvinge noen til å gifte seg, vil dette være en uakseptabel handlemåte. Handlingen er moralsk forkastelig og dermed antagelig rettsstridig. Tvinges noen til å inngå ekteskap etter trusler om selvmord vil dette altså antagelig være straffbart etter strl. § 222 annet ledd.

Ved avgjørelsen av om det press som er blitt utøvd er så sterkt at det regnes som utilbørlig etter strl. § 222 annet ledd, må man altså foreta en konkret vurdering. Man må se på hva presset består i, samt varigheten og styrken av presset.

Andre rettsstridige handlinger enn vold, frihetsberøvelse og utilbørlig press, eller trusler om dette, kan også være straffbart etter bestemmelsen. Handlinger som er straffbare etter andre

⁷⁰ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁷¹ Jfr. blant annet Rt. 1967 s. 1073

⁷² Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁷³ Innst. O. nr. 106 (2002-2003), s. 3.

⁷⁴ Bratholm og Matningsdal. 1995 s. 513.

lovbestemmelser vil være rettsstridige. Men en handling kan også være rettsstridig selv om den ikke er straffbar etter andre bestemmelser i straffeloven eller lovgivningen for øvrig.

Jeg har nå behandlet hva som ligger i begrepene vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press og annen rettsstridig adferd. Videre skal jeg behandle medvirkningsansvaret etter strl. § 222 annet ledd. Jeg skal også ta for meg grensene mellom fullbyrdet forbrytelse, forsøk på tvangsekteskap og straffri forberedelseshandling.

4.2.6 Medvirkningsansvaret

Medvirkning til å tvinge noen til å inngå ekteskap er straffbart. Dette framgår uttrykkelig av strl. § 222 annet ledd, tredje punktum. Bestemmelsen sier at medvirkning straffes på samme måte som hovedgjerningen.

Hva er så en medvirkningshandling i forhold til tvangsekteskap? Medvirkning er et eget alternativ etter strl. § 222 annet ledd, ved siden av det å utføre tvangshandlingen som framgår av gjerningsbeskrivelsen. Det kan derfor ikke kreves at medvirkeren oppfyller alle elementene i gjerningsbeskrivelsen for at han skal straffes. Men han må på en eller annen måte ha medvirket.⁷⁵ En medvirkningshandling kan både være fysisk og psykisk. En fysisk medvirkningshandling vil typisk være at man hjelper til med å forberede eller utføre handlingen. Man ordner for eksempel med lokaler der fornærmede kan holdes innesperret til hun gifter seg. En psykisk medvirkningshandling vil derimot gjerne bestå i å oppmuntre til en straffbar handling eller å gi råd om hvordan handlingen bør utføres. En fysisk medvirkningshandling vil som regel også innebære psykisk medvirkning. Som jeg skal komme tilbake til vil man også i noen tilfeller kunne medvirke gjennom passivitet.

Årsakssammenheng mellom medvirkningen og lovbruddet kreves ikke.⁷⁶ Medvirkningen kan altså være straffbar selv om hovedmannen ville utført lovbruddet uavhengig av medvirkningshandling.

⁷⁵ Andenæs, Johs. 2004 s. 326.

⁷⁶ Jfr. Rt. 1989 s. 1004.

Medvirkningsansvaret er et selvstendig straffeansvar. Medvirkeren kan straffes selv om hovedovertrederen ikke kan straffes. Grunner til at hovedovertrederen ikke kan straffes kan for eksempel være at han ikke er tilregnelig, at han er under den kriminelle lavalder eller at man rett og slett ikke vet hvem hovedmannen er.

Å trekke en skarp grense mellom hva som er medvirkning og hva som er hovedgjerning kan være vanskelig. Hvor går for eksempel grensen mellom det å *utøve* utilbørlig press sammen med noen, eller det å *medvirke* til at en annen utøver det utilbørlige presset? Skal man straffes for hovedgjerningen, må ens handlinger oppfylle alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen. Dette er altså ikke nødvendig for å straffe for medvirkning. Strafferammen for medvirkning til tvangsekteskap er imidlertid den samme som for hovedgjerningen. Å trekke en nøyaktig grense mellom hovedgjerning og medvirkning er derfor ikke veldig interessant, men det kan være et straffutmålingsmoment.

Mer interessant er det å trekke den *nedre* grensen for hva som regnes som medvirkning etter strl. § 222 annet ledd. Medvirker man for eksempel til frihetsberøvelsen og tvangsekteskapet hvis man sitter på i bilen som jenta trekkes inn i, men forholder seg helt passiv?

Når det gjelder fysiske medvirkningshandling har rettspraksis vist at medvirkningsbegrepet er trukket svært vidt. Rt. 1982 s. 1315 og Rt. 1989 s. 1004 gjaldt begge medvirkning til innførsel av narkotika med båt fra henholdsvis Marokko og Danmark. Høyesteretts flertall la i begge sakene til grunn at det å styre båten på vei hjem til Norge, eller utføre vanlige plikter om bord, var medvirkning til innførsel av narkotika etter strl. § 162, når de visste eller burde vite at det var narkotika om bord. Dommene har imidlertid blitt kritisert i litteraturen for at medvirkningsansvaret trekkes for vidt.⁷⁷ Rt. 2001 s. 1671 lempet imidlertid litt på det Høyesterett har sagt i disse to dommene. En

⁷⁷ Andenæs. 2004, s.326, og Eskeland. 2000, s. 192.

mann hadde latt en passasjer som hadde narkotika på seg, fortsette å sitte på i bilen han førte etter at han hadde blitt klar over forholdet. Han hadde også smakt på narkotikumet og senere prøvd å unnslippe politiet da bilen ble stanset. Spørsmålet var om dette var tilstrekkelig for straffeansvar for medvirkning til oppbevaring av narkotika. Høyesterett uttalte at det var tvilsomt om det at tiltalte hadde latt passasjerens sitte på, alene var tilstrekkelig. Dette til tross for at Rt. 1982 s. 1315 og Rt. 1989 s. 1004 kunne tilsi det motsatte. Høyesterett påpekte at disse to avgjørelsene er blitt kritisert i juridisk teori. Tiltalte ble imidlertid, etter en samlet vurdering, dømt for medvirkning. Han hadde ikke bare latt passasjerens sitte på videre, han hadde også smakt på stoffet og prøvd å unnslippe politiet. Høyesterett fant at han hadde solidarisert seg med det straffbare forholdet på en slik måte at det forelå medvirkning. Vi ser således at grensene for hva som skal til for at det foreligger fysisk medvirkning er vide, men at grensene kanskje ikke er fullt så vide som tidligere antatt.

I forhold til strl. § 222 annet ledd kan det være problematisk å trekke grensen mellom straffbar medvirkning og det straffrie, spesielt i forhold til psykiske medvirkningshandlinger. Det kan i noen tilfeller være snakk om et press fra en stor gruppe personer om at ekteskap skal inngås. Det kan være fra far, mor og søsken, men også storfamilien eller det miljøet familien tilhører. Men hva skal til for at det skal foreligge en medvirkning i strafferettslig forstand? Det er ikke nødvendig at den psykiske medvirkningen er avgjørende for at den straffbare handlingen foretas. Årsakssammenheng er som tidligere nevnt ikke nødvendig. Det er tilstrekkelig at forsettet er styrket eller at medvirkerens råd har hatt betydning for planleggingen eller utførelsen av den straffbare handlingen.⁷⁸ I forhold til tvangsekteskap vil det ofte kunne være tilfellet at en eller noen få utfører hovedgjerningen, men at flere i miljøet rundt ser hva som foregår uten å gripe inn. Kan den stilltiende bror som ser hva som skjer og ikke griper inn straffes for medvirkning til tvangsekteskap? For at han skal kunne dømmes for medvirkning må han ha styrket forsettet til den som utøver den rettsstridige adferden eller kommet med råd eller lignende

⁷⁸ Andenæs. 2004 s. 327.

som har hatt betydning for utførelsen av tvangen. Hvis bror til fornærmede for eksempel har vært støttende og oppmuntrende til fars planer om å forlede sin datter ut av landet, hvor hun tvinges til å gifte seg, kan han dømmes for medvirkning. Men for at han skal kunne straffes, må han ha oppmuntret til handlingen. Det er ikke straffbar psykisk medvirkning hvis han bare ser hva som skjer og ikke griper inn. Det spiller heller ingen rolle at han ikke misbilliger handlingen. Dette kommer blant annet fram av rettspraksis. I Rt. s. 1998 s 459 var spørsmålet om en kvinne som visste at mannen hennes oppbevarte hasj i kjelleren og leiligheten deres, kunne dømmes for medvirkning til narkotikaforbrytelse etter strl. § 162. Førstvoterende uttalte da at det kreves en ”positiv tilskyndelse” for at man skal kunne straffes for psykisk medvirkning.⁷⁹ Det er ikke tilstrekkelig for å dømme for psykisk medvirkning, at en person i ord eller handling gir uttrykk for at han ikke har noe imot at en handling blir foretatt. For at broren skal kunne dømmes for psykisk medvirkning må han altså ha kommet med en positiv tilskyndelse, han må ha oppmuntret til handlingen. En annen sak er at den stilltiende broren i noen tilfeller vil ha en handlingsplikt etter strl. § 139. Hvis dette er tilfellet, kan han straffes for overtredelse av denne bestemmelsen. I forhold til § 139 har han i så fall opptrådt som hovedovertreder, ikke som medvirker. Hva så med den stilltiende mor som kun ser på det som skjer uten å gripe inn? Kan hun straffes for psykisk medvirkning til tvangsekteskap? Husabø argumenterer for at foreldres omsorgsansvar for sine barn veier så tungt at de bør ha en plikt til avverge alle typer av alvorlige identitetskrenkelser mot barna.⁸⁰ Tvangsekteskap er en alvorlig krenkelse av sentrale menneskerettigheter. Det kan dermed tenkes at den stilltiende moren kan straffes for medvirkning til tvangsekteskap der hun har omsorgsplikt overfor fornærmede. Dette er ikke avklart i norsk rettspraksis, men Husabø viser til dansk rett. Der har foreldre blitt dømt for medvirkning der de har forholdt seg passive når deres barn ble mishandlet. Det er imidlertid en forutsetning for straff at moren kunne ha grepet inn uten særlig fare for seg

⁷⁹ I Rt. 2005 s. 934 viste Høyesterett til Rt. 1998 s. 459 og uttalte at psykisk medvirkning normalt krever en positiv tilskyndelse og at det ikke er nok at en person i ord eller handling gir uttrykk for ikke å ha noe imot at en handling blir foretatt. Dette må derfor nå ansees som sikker rett.

⁸⁰ Husabø. 1999, s. 188.

selv.⁸¹ Dette blir i så fall en form for passiv medvirkning gjennom en unnlatelseshandling. Hvis dette er straffbart som medvikning, vil det skille seg fra psykisk medvikning ved at det her ikke kreves en positiv tilskyndelse fra medvirkeren. Det er i stedet et tilknytningskrav.⁸² Den særlige tilknytningen, her gjennom omsorgsplikten, skaper en særlig forventning om handling fra morens side. Dette kan begrunne et eventuelt passivitetsansvar.

Jeg har nå sett på medvirkningsansvaret etter strl. § 222 annet ledd. Man kan altså straffes både for psykiske og fysiske medvirkningshandlinger. I noen tilfeller kan en muligens også straffes for passive medvirkningshandlinger, men dette er ikke avklart i rettspraksis. Videre skal jeg se på grensene mellom fullbyrdet forbrytelse, forsøk på tvangsekteskap og straffri forberedelseshandling.

4.2.7 Fullbyrdet forbrytelse, forsøk og straffri forberedelseshandling

I mange tilfeller kan det tenkes at den som prøver å tvinge noen til å gifte seg mislykkes. Fornærmede lar seg for eksempel ikke tvinge og nekter å gifte seg, eller barnevernet griper inn før ekteskap inngås. Når tvangen ikke har virket slik at ekteskap er tvunget igjennom, er ikke forbrytelsen fullbyrdet. Forsøk på forbrytelse er imidlertid også straffbart jfr. strl. § 49 første ledd. Forsøk straffes imidlertid mildere enn fullbyrdet forbrytelse (jfr. strl. § 51). Grensen mellom fullbyrdet tvangsekteskap og forsøk har derfor bare betydning for straffutmålingen. Grensen for hva som regnes som fullbyrdet forbrytelse går der gjerningsmannen har oppfylt alle elementene i gjerningsbeskrivelsen.

Nedad grenser imidlertid det straffbare forsøket mot straffrie forberedelseshandlinger. Etter strl. § 49 første ledd foreligger et straffbart forsøk når en forbrytelse ikke er fullbyrdet, men det er foretatt en handling, hvorved dens utførelse tilsiktes påbegynt. Hva må så gjerningsmannen ha gjort for at det skal foreligge et forsøk? Er det straffbart forsøk hvis

⁸¹ Husabø. 1999, s. 188.

⁸² Husabø. 1999, s. 186,

for eksempel far har lagt planer med familiemedlemmer om å bortføre datteren for å gifte henne bort, men planene blir avbrutt fordi datteren rømmer? Hvor skal grensen trekkes? Andenæs har sagt det slik: ”Gjerningsmannens opptreden må vise at nå er forberedelsenes og overveielsenes tid forbi, nå skrider han til verket.”⁸³ For det første er det en forutsetning for at det skal foreligge forsøk på tvangsekteskap at gjerningsmannen har hatt fullbyrdelsesforsett. Han må ha bestemt seg for å tvinge vedkommende til å gifte seg ved bruk av rettsstridig adferd. I tillegg til fullbyrdelsesforsettet må også tankene ha manifestert seg i det ytre. Det er ikke nok at han kun har bestemt seg for å tvinge noen til å inngå ekteskap, han må i tillegg ha foretatt en handling. Det kreves dessuten at fullbyrdelsen etter gjerningsmannens forutsetninger skulle skje i noenlunde umiddelbar sammenheng med den foretatte handlingen.⁸⁴ Å planlegge eller treffe en avtale med andre om å tvinge noen til å inngå ekteskap, er derfor ikke straffbart etter strl. § 222 annet ledd.

Inngåelse av avtale om å begå visse alvorlige forbrytelser kan imidlertid være straffbart etter andre bestemmelser. Hvis faren inngår avtale om en frihetsberøvelse av datteren som varer i over en måned, eller volder henne ualminnelig lidelse eller betydelig skade på legeme eller helbred, er dette straffbart etter strl. § 223 tredje ledd. Å inngå avtale om å begå grov legemsbeskadigelse er også straffbart etter strl. § 233a. Hvis en far anskaffer seg et skytevåpen i den hensikt å true datteren med dette, vil også dette være en straffbar forberedelseshandling etter strl. § 161 første ledd.

Medvirkning til tvangsekteskap er straffbart etter strl. § 222 annet ledd. Forsøk på medvirkning til tvangsekteskap er derfor straffbart jfr. strl. § 49. En mann oppfordrer for eksempel sin bror til å tvinge brorens datter til å inngå ekteskap. Hvis oppfordringen ikke virker, foreligger det forsøk på medvirkning til tvangsekteskap.

Hva hvis en far har bortført sin datter for å gifte henne bort, men ombestemmer seg før bryllupet og slipper henne fri? Ved frivillig tilbaketreden fra forsøk skal straffen for

⁸³ Andenæs. 2004, s. 247.

⁸⁴ Andenæs. 2004, s. 248.

forsøket under visse betingelser falle bort etter strl. § 50.

Tilbaketredelsen kan enten bestå i at gjerningsmannen avstår fra videre virksomhet (tilbaketreden fra ufullendt forsøk) eller at han forebygger skadelige følger av handlingen (tilbaketreden fra fullendt forsøk). Når det gjelder tvangsekteskap kan en tenke seg at et forsøk både kan være ufullendt og fullendt. En far har for eksempel truet sin datter med å drepe henne, og dette er nok til at hun føler seg tvunget til å inngå ekteskap. I så fall må faren for å forhindre at tvangsekteskapet inngås, gjøre noe aktivt for å forebygge. Han kan for eksempel gjøre det klart for datteren og andre at han har ombestemt seg. Hvis han lykkes i å forebygge at ekteskapet inngås, kan dette være tilbaketreden fra fullendt forsøk. Hvis han ikke lykkes og datteren inngår ekteskap på grunn av tvangen, foreligger det en fullbyrdet forbrytelse.⁸⁵ For at straffen skal falle bort ved tilbaketreden fra fullendt forsøk er det imidlertid et vilkår at den forbryterske virksomheten ikke er oppdaget. Dette framgår av ordlyden i § 50. Hvis faren trekker tilbake sine drapstrusler fordi han vet at barnevernet har oppdaget hva som foregår, vil ikke tilbaketredenen føre til at straffen bortfaller. Er det derimot snakk om et ufullendt forsøk, er det nok at gjerningsmannen av egen fri vilje avstår fra den forbryterske virksomhet. En far har for eksempel bortført sin datter og skal gifte henne bort mot hennes vilje. Men skal ekteskapet tvinges gjennom, er dette avhengig av at faren er med og gjennomfører bryllupet. Hvis han da av egen fri vilje avstår fra den videre virksomheten slik at ekteskapet ikke tvinges igjennom, vil straffen etter strl. § 222 annet ledd falle bort. Han kan imidlertid straffes for fullbyrdet frihetsberøvelse etter strl. § 223.

4.3 Skyldkravet

Straffeloven er oppbygd slik at skyldkravet i de enkelte bestemmelsene er forsett hvis det ikke uttrykkelig framgår av bestemmelsen, eller det er utvetydig forutsatt at også uaktsomhet er straffbart (jfr. strl. § 40). Bestemmelsen om tvangsekteskap nevner ikke uaktsomhet. Skyldkravet etter strl. § 222 annet ledd er derfor forsett.

⁸⁵ Jfr. Rt. 1963 s. 25

Det finnes ulike former for forsett.⁸⁶ For at det skal foreligge forsett må man enten ha hatt til hensikt å gjennomføre et tvangsekteskap (hensiktsforsett), eller man må ha regnet det som sikkert eller overveiende sannsynlig at dette ville skje (sannsynlighetsforsett). Hvis en far har hatt til hensikt å gifte bort sin datter mot hennes ønske, og han klarer dette ved for eksempel å bruke vold, vil dette være straffbart selv om han regnet det som lite sannsynlig at datteren ville gi etter. En forutsetning for straffbarhet er da at han har regnet det som mulig at tvangen ville virke. Drammensaken er et eksempel på hensiktsforsett.⁸⁷ Far og halvbror til fornærmede hadde gjentatte ganger sagt at de ville drepe henne hvis hun ikke giftet seg. Det var deres hensikt å tvinge igjennom et ekteskap. Det er da ikke relevant hvor stor de mente sannsynligheten var for at tvangen skulle virke. Det er nok at de så det som en mulighet. Sannsynligheten for at tvangen skulle virke ble heller ikke diskutert i dommen. I mange tilfeller av tvangsekteskap vil det nettopp foreligge hensiktsforsett. Men det kan også foreligge sannsynlighetsforsett. En far utøver for eksempel vold mot sin datter fordi hun nekter å gifte seg. Han har ikke til hensikt å tvinge henne til å inngå ekteskap. Han ønsker kun å straffe henne fordi hun ikke adlyder ham. Men han regner det som overveiende sannsynlig at volden vil tvinge henne til å inngå ekteskap. Han vil dermed ha utvist forsett og han kan straffes etter strl. § 222 annet ledd. En siste form for forsett er eventuelt forsett, eller positiv innvilgelse. Dette er en form for forsett der det straffbare resultatet ikke er tilsiktet, og der det heller ikke er regnet som sikkert eller overveiende sannsynlig at resultatet vil inntreffe. Men gjerningsmannen regner det som mulig at handlingen oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, og bestemmer seg for å foreta handlingen selv om gjerningsbeskrivelsen vil bli oppfylt.⁸⁸ Jeg vil tro at positiv innvilgelse vil ha begrenset praktisk betydning når det gjelder tvangsekteskap. I de fleste tilfeller vil ekteskapsinngåelsen være et tilsiktet mål, men det kan kanskje tenkes allikevel? En far avviser sin datter på en slik måte at det regnes som utilbørlig press, etter at hun har sagt nei til å gifte seg med en kandidat faren har plukket ut. Dette gjør han i ren frustrasjon og sinne

⁸⁶ Hvilken forsettsform det dreier seg om har ikke betydning for straffbarheten, men det kan ha betydning for straffutmålingen.

⁸⁷ LB-2005-85252

⁸⁸ Jfr. NOU 1992: 23

over datterens manglende lydighet. Han ønsker å straffe henne, men har ikke til hensikt å tvinge henne til å gifte seg. Han regner det heller ikke som overveiende sannsynlig at presset vil føre til at datteren ombestemmer seg og gifter seg mot sin vilje. Men han regner det som en mulighet, og bestemmer seg for at han vil avvise henne selv om dette skulle innebære at hun tvinges til å gifte seg. Det vil imidlertid være litt vanskelig å se for seg at faren her ikke hadde andre motiver enn ren hevn. Han vil antagelig her i tillegg ønske å få datteren til å adlyde ham i fremtiden, også når det gjelder hvem hun skal gifte seg med. Hvis dette er tilfellet foreligger det allikevel hensikt, og eksempelet blir ikke særlig praktisk.

Forsettet må dekke hele det objektive gjerningsinnholdet i bestemmelsen.

Gjerningsmannen må altså ha utvist forsett i forhold til den rettsstridige handlingen (for eksempel volden), men han må også ha utvist forsett i forhold til adferdens tvingende effekt. Han må med andre ord ha hatt til hensikt, forstått eller regnet det som overveiende sannsynlig at den rettsstridige adferden ble oppfattet som et tvangsmiddel. Hvis gjerningsmannen kun har utvist forsett i forhold til volden, men ikke hatt til hensikt eller regnet det som overveiende sannsynlig at volden skulle tvinge fornærmede til å inngå ekteskap, kan han ikke straffes for tvangsekteskap. Han kan derimot straffes for legemskrenkelse.

Hvis man skal dømmes for medvirkning til tvangsekteskap, kreves det også at forsettet dekker hele det objektive gjerningsinnholdet. Det vil si at medvirkeren må ha kunnskap om alle forhold ved hovedmannens handling som gjør at det omfattes av straffebudets gjerningsbeskrivelse. I forhold til tvangsekteskap innebærer dette at en medvirker må utvise forsett både i forhold til den rettsstridige adferden, men også i forhold til at den rettsstridige adferden blir oppfattet som et tvangsmiddel i forhold til å inngå ekteskap.

Det framgår av strl. §§ 40 og 42 første ledd at gjerningsmannens handling normalt skal bedømmes på bakgrunn av faktum slik gjerningsmannen oppfattet det. Hvis gjerningsmannen er i villfarelse om faktiske omstendigheter, er det hans oppfatning på gjerningstidspunktet som skal legges til grunn.

Hva hvis man ikke kjenner til at det foreligger en straffebestemmelse om tvangsekteskap, eller hvis man ikke kjenner til bestemmelsens innhold?

Hovedformålet med en egen straffebestemmelse om tvangsekteskap var nettopp å tydeliggjøre at tvangsekteskap er straffbart. Allikevel kan det være noen som ikke kjenner til bestemmelsen. Det kan for eksempel være personer som ikke har bodd lenge i landet, og som kommer fra et miljø der tvangsekteskap er vanlig. Man vet for eksempel ikke at det å tvinge noen til å inngå ekteskap ved å utsette dem for utilbørlig press er ulovlig. Dette er i så fall en *rettsvillfarelse* og må bedømmes etter strl. § 57. Etter denne bestemmelsen kan retten i noen tilfeller frifinne tiltalte, sette straffen ned under det vanlige lavmål eller til en mildere straffart, eller ta hensyn til villfarelsen som en formildende omstendighet.

Tvangsekteskap er imidlertid en alvorlig forbrytelse, og det er helst ved forseelser eller bestemmelser i spesiallovgivningen at strl. § 57 vil ha betydning.⁸⁹ Kan det allikevel tenkes at man frifinnes fordi man var i rettsvillfarelse i forhold til strl. § 222 annet ledd? Etter rettspraksis er det bare *unnskyldelige (aktsomme) rettsvillfarelser* som kan og skal føre til frifinnelse, og det er svært sjelden at dette skjer. Hvilken betydning vil det for eksempel ha at den som har utøvd tvangen er fra et annet land, og ikke har bodd lenge i Norge? Kanskje snakker han ikke norsk i det hele tatt, og man har heller ikke en tilsvarende regel i hans hjemland. Vil man i et slikt tilfelle kunne si at rettsvillfarelsen er aktsom?

Straffebestemmelsen om tvangsekteskap er relativt ny. Dette vil imidlertid ikke ha særlig betydning i og med at tvangsekteskap også tidligere var straffbart etter strl. § 222 første ledd. I Rt. 1987 s. 1318 ble det reist spørsmål om tiltalte som var fra Vietnam, kunne frifinnes for legemsfornærmelse mot sin samboers datter på 11 år. Han mente jenta burde oppdras strengere. Han hadde slått henne i ansiktet med knyttet hånd og over sete og rygg med en stokk. Tiltalte mente at han skulle frifinnes fordi han hadde trodd at han var berettiget til å bruke denne type virkemidler i oppdragelsen. Høyesterett kom til at dette ikke var en unnskyldelig villfarelse. Dette selv om tiltalte med sin fremmedkulturelle bakgrunn hadde dårlig kjennskap til norske regler om forholdet mellom

⁸⁹ Andenæs. 2004, s. 256.

barn og foreldre. Det dreide seg i følge Høyesterett om en helt uakseptabel handlemåte. Tiltalte hadde i denne saken bodd i Norge i to år. Den som ved rettsstridig adferd tvinger noen til å inngå ekteskap vil etter min mening også ha opptrådt på en uakseptabel måte. Jeg har vanskelig for å se at en som har tvunget noen til å gifte seg ved rettsstridig adferd, har opptrådt aktsomt. I følge Slettan og Øie må det i praksis foreligge flere særegne omstendigheter for at en rettsvillfarelse skal føre til frifinnelse. Retten foretar en helhetsvurdering, hvor den legger vekt på om lovbryteren kan klandres både for ikke å kjenne loven, og for å ha handlet slik han gjorde.⁹⁰ Som regel vil man kunne klandre den som tvinger noen til å inngå ekteskap både for hans manglende kjennskap til straffebestemmelsen og for den rettsstridige handlingen han har utført. En villfarelse i forhold til handlingens ulovlighet vil derfor antagelig ikke fritta for straffeansvar etter strl. § 222 annet ledd. Selv om jeg finner det lite sannsynlig at noen vil frifinnes som følge av en rettsvillfarelse i forhold til strl. § 222 annet ledd, kan det tenkes at man kan nedsette straffen eller regne rettsvillfarelsen som en formildende omstendighet. I dommen som er omtalt ovenfor (Rt. 1987 s. 1318) ble imidlertid ikke rettsvillfarelsen ansett som en formildende omstendighet. Den som har tvunget noen til å gifte seg ved rettsstridig adferd eller medvirket til dette har som regel opptrådt på en uakseptabel måte. Jeg vil derfor anta det må foreligge helt spesielle omstendigheter hvis en rettsvillfarelse i forhold til strl. § 222 annet ledd skal føre til nedsettelse av straffen eller ansees som en formildende omstendighet.

4.4 Strafferammen og straffutmålingen etter strl. § 222 annet ledd

Strafferammen etter strl. § 222 annet ledd er fengsel inntil 6 år. Bestemmelsen angir ikke noen minstestraff. Den suppleres derfor av de generelle reglene i strl. § 17. Fengsel kan dermed idømmes fra 14 dager til 6 år.

Forarbeidene sier lite om hvor straffenivået skal ligge innenfor disse rammene og det foreligger dom kun i *en* dom etter den nye bestemmelsen. Denne er som nevnt i innledningen ikke rettskraftig i skrivende stund. Straffutmålingen vil dessuten være svært

⁹⁰ Slettan og Øie. 2001, s. 125.

avhengig av sakens omstendigheter. Det er derfor vanskelig å si veldig mye om straffutmålingen på generelt grunnlag.

Forarbeidene til strl. § 222 annet ledd sier ikke mye om strafferammen eller straffutmålingen, men de sier noe om hvorfor man kom fram til den strafferammen man gjorde. Justiskomiteen uttalte i forarbeidene at den rettsstridige tvangen ved tvangsekteskap vil være så alvorlig at strafferammen må være tilstrekkelig vid til også å omfatte grove tilfeller.⁹¹ Komiteen viste her til at den som bryter strl. § 220 første ledd, som retter seg mot den som inngår ekteskap med noen under 16 år eller medvirker til dette, straffes med fengsel inntil 4 år. Brudd mot strl. § 222 annet ledd kan være mer alvorlig enn brudd mot § 220 første ledd. Komiteen fant det dermed nødvendig med en strafferamme på 6 år etter strl. § 222 annet ledd. Vi ser altså at man her har lagt vekt på *forholdsmessigheten* mellom forskjellige lovovertridelser. Det framgår ikke uttrykkelig av forarbeidene at det er lagt vekt på lovovertredsens *straffverdighet* ved fastsettelsen av strafferamme. Det kommer imidlertid fram gjennom sammenhengen at tvangsekteskap ses på som et alvorlig lovbrudd som krenker sentrale menneskerettigheter. Straffverdigheten blir derfor stor. Hovedformålet med bestemmelsen er at den skal virke *allmennpreventivt* mot tvangsekteskap. Strafferammene burde derfor bli fastsatt slik at de har en avskrekkende effekt på mulige gjerningsmenn. Det vil derfor være en naturlig slutning at også dette har blitt tillagt vekt ved fastsettelsen av strafferammen. Selv om dette ikke nevnes uttrykkelig i forarbeidene, går også dette fram av sammenhengen.

Det foreligger dom kun i *en* straffesak etter den nye bestemmelsen om tvangsekteskap. Den kan gi noe veiledning i hvilke hensyn som skal tillegges vekt ved straffutmålingen. Tidligere dommer etter strl. § 222 første ledd om tvang og § 227 om trusler kan også gi en viss veiledning. Etter strl. § 222 første ledd er det imidlertid kun under særdeles skjerpede omstendigheter at tvang eller trusler om tvang kan medføre fengsel i inntil 6 år. Ellers er strafferammen etter første ledd 3 år. Lovendringen i 2003 førte altså til at strafferammen

⁹¹ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 3.

for å tvinge noen til å inngå ekteskap ble endret. I praksis er det ikke sikkert at endringen hadde særlig stor betydning idet tvangsekteskap, før lovendringen, ofte ville blitt ansett som tvang under særdeles skjerpende omstendigheter. Dette var for eksempel tilfellet i Follo-dommen.⁹² Retten la der vekt på at tvangsekteskap er en alvorlig forbrytelse, at fornærmede var fysisk underlegen tiltalte og at tvangen var utøvd ved grov rettsstridig adferd (vold). Retten fant derfor at det forelå særdeles skjerpende omstendigheter, og strafferammen ble fengsel inntil 6 år. Om tvangen etter § 222 første ledd er begått under særdeles skjerpende omstendigheter, vil imidlertid bero på en totalvurdering.⁹³ Man kan derfor ikke si at *alle* tvangsekteskap, inngått før lovendringen i 2003, ville blitt bedømt som tvang under særdeles skjerpende omstendigheter. På dette punktet foreligger det dermed en endring.

I dommen fra Borgarting lagmannsrett i Drammensaken ble faren til fornærmede dømt til ett år og ni måneders fengsel, mens halvbroren til fornærmede ble dømt til ett år og fem måneders fengsel.⁹⁴ Aktor hadde lagt ned påstand om tre års fengsel for faren, og to år og seks måneders fengsel for halvbroren. De hadde i Drammen tingrett blitt dømt til henholdsvis ti og åtte måneders fengsel.⁹⁵ Lagretten uttalte i forbindelse med straffutmålingen at tvangsekteskap er en alvorlig forbrytelse med en strafferamme på 6 år, og påpekte videre at tvangsekteskap er underlagt ubetinget offentlig påtale, noe som understreker alvoret i straffebudet. Lagmannsretten la ved straffutmålingen vekt på at allmennpreventive hensyn står sterkt i saker om tvangsekteskap, og at hensynet til vern om sentrale menneskerettigheter tilsier at det bør reageres strengt. Det ble videre i skjerpende retning lagt vekt på at jenta var mindreårig og at hun var blitt tvunget til å inngå ekteskap ved grov rettsstridig adferd, nemlig trusler om drap. At ekteskapet ikke var seksuelt fullbyrdet, og det at hun under behandlingen i lagmannsretten erklærte at hun nå ønsket å fortsette ekteskapet, ble tillagt liten betydning. Faren ble i tillegg til tvangsekteskap også

⁹² Sak nr. 02-00292 M/01. Indre Follo tingrett – Dom 04.04.2002

⁹³ Ot.prp. nr. 79 (1988-89) s. 46

⁹⁴ LB-2005-85252

⁹⁵ TDRAM-2005-55127

dømt for grove trusler under særdeles skjerpende omstendigheter (strl. § 227 jfr. § 232 tredje punktum) og legemsfornærmelser (§ 228) mot datteren. Halvbroren ble i tillegg til tvangsekteskap også straffet for trusler. Det er imidlertid anket over straffutmålingen. I en dom fra Oslo tingrett fra 2005 ble far til fornærmede dømt til ett års fengsel for trusler etter strl. § 227 under særdeles skjerpende omstendigheter.⁹⁶ Han hadde truet med å drepe sin datter hvis hun ikke giftet seg, fikk en ny kjæreste eller krenket hans ære. Saken relaterer seg altså til tvangsekteskap, selv om det i dette tilfellet ikke ble inngått ekteskap som følge av truslene. Strafferammen for trusler under særdeles skjerpende omstendigheter etter strl. § 227 er seks år. Straffutmålingen i denne saken kan derfor ha en viss relevans også for straffutmåling ved brudd på strl. § 222 annet ledd.

Fengselsstraff kan altså idømmes ved brudd på strl. § 222 annet ledd, men kan det være aktuelt å idømme samfunnsstraff? Etter strl. § 28a kan samfunnsstraff idømmes for handlinger som kan medføre fengselsstraff inntil 6 år. Samfunnsstraff kan imidlertid bare idømmes der hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Kan samfunnsstraff dermed benyttes ved tvangsekteskap? I forarbeidene til § 28a framgår det at forbeholdet om at straffens formål ikke må tale mot en reaksjon i frihet, er begrensende for samfunnsstraffens anvendelsesområde. Men "Retten gis likevel relativt stor frihet til å finne anvendelsesområdet for samfunnsstraffen."⁹⁷

Ut fra forarbeidene skal tidligere praksis om samfunnstjeneste fortsatt være veiledende for når samfunnsstraff skal kunne anvendes i stedet for ubetinget fengsel. Men samtidig synes forarbeidene å gi en viss åpning for en utvidelse av anvendelsesområdet.⁹⁸ Det sentrale anvendelsesområdet for samfunnstjenesten var vinningsforbrytelser, bilbrukstyverier, innbrudd og skadeverk. Samfunnstjeneste kunne etter den gamle strl. § 28a anvendes "når hensynet til den alminnelige lovlydighet gjør det forsvarlig". Reaksjonen ble derfor primært benyttet når individualpreventive hensyn veide tyngst, og normalt ikke når allmennpreventive hensyn var de mest tungtveiende. Tvangsekteskap ligger ikke innenfor

⁹⁶ TOSLO-2005-36049

⁹⁷ Ot.prp. nr 5 (2000-2001) kapittel 13.2

⁹⁸ Ot.prp. nr 5 (2000-2001) kapittel 9.1.4 og kapittel 13.2

kjerneområdet av forbrytelser der samfunnsstraffen er aktuell. I forhold til bestemmelsen om tvangsekteskap er det nettopp sterke allmennpreventive og pedagogiske hensyn som begrunner straffebestemmelsen. Bestemmelsen om tvangsekteskap har et allmennpreventivt formål, og hensynet til dette vil kanskje tale imot idømmelse av samfunnsstraff ved tvangsekteskap. Forarbeidene til bestemmelsen om tvangsekteskap sier imidlertid ingenting om at samfunnsstraff ikke skal kunne anvendes etter brudd på bestemmelsen. Dette taler for at samfunnsstraff kan anvendes. Jeg vil derfor tro at samfunnsstraff vil kunne være aktuelt ved overtredelse av strl. § 222 annet ledd. Det kan for eksempel være aktuelt der en ung bror har medvirket til tvangsgifte av søsteren. En annen situasjon der samfunnsstraff vil kunne være aktuelt, er der en fengselsstraff vil ramme tiltaltes barn hardt. Tiltalte er for eksempel aleneforsørger for et barn som bor hos vedkommende, og det finnes ingen i deres nettverk som kan ta omsorg for barnet hvis tiltalte må sone i fengsel.

Jeg har nå sett på strafferammen og straffutmålingen etter strl. § 222 annet ledd. Videre skal jeg i dette kapitlet så på påtalereglene etter bestemmelsen om tvangsekteskap.

4.5 Påtalereglene

Etter straffeloven er straffbare handlinger underlagt offentlig påtale, med mindre noe annet er bestemt (jfr. strl. § 77).

Før lovendringen i 2003 var påtalen etter strl. § 222 som hovedregel ubetinget offentlig etter strl. § 77. Men den gamle bestemmelsen hadde et tredje ledd om særlige påtaleregler der tvangen var utøvd overfor den skyldiges nærmeste. Tredje ledd i den gamle bestemmelsen lød slik:

Er forbrytelsen øvet mot nogen av den skyldiges nærmeste, finner offentlig påtale ikke sted uten fornærmedes begjæring, med mindre det kreves av almene hensyn.

Hvem som regnes som den skyldiges nærmeste går fram av strl. § 5. Det vil blant annet være den skyldiges barn, barnebarn, søsken og forlovede. Når det gjelder tvangsekteskap, vil tvangen ofte være utøvd overfor den skyldiges nærmeste. Påtale i saker om tvangsekteskap ville derfor, etter den gamle strl. § 222 tredje ledd, ofte være betinget av påtalebegjæring fra fornærmede eller at allmenne hensyn krevde påtale.

Ved lovendringen i strl. § 222 annet ledd i 2003 ble imidlertid de særlige påtalereglene i § 222 tredje ledd opphevet. Påtalen etter strl. § 222 er derfor nå ubetinget offentlig. Det vil si at påtalemyndigheten kan reise straffesak uten hensyn til om fornærmede tar initiativ til det eller ikke, og også uavhengig av om fornærmede ønsker straffesak.

Det framgår av forarbeidene til loven at flere hensyn talte for at man skulle oppheve de spesielle påtalereglene der tvangen er utøvd mot noen av den skyldiges nærmeste.⁹⁹ Formålet var først og fremst at påtalemyndigheten skulle innta en mer aktiv rolle i slike saker. De gamle påtalereglene kunne være til hinder for at saker om tvang fikk den strafferettslige oppfølging de fortjente. Ofte vil nok fornærmede ikke ønske en straffeforfølgning selv om hun eller han har blitt utsatt for tvangsekteskap. En straffeforfølgning mot foreldre eller andre nærstående vil i de fleste tilfeller oppleves som en stor påkjenning. Departementet mente allikevel at en ubetinget offentlig påtale ville gjøre en straffeforfølgning lettere for fornærmede, selv om den ikke ville frata fornærmede påkjenningen ved at straffesak blir satt i gang mot noen av ens nærmeste. Ved å gjøre påtalen ubetinget offentlig ble fornærmede fritatt fra den belastningen det kan være å begjære sine nærmeste straffet. Samtidig ville endringene i påtalereglene gi et klarere signal om alvoret i straffebudet og et signal om at samfunnet tar avstand fra denne typen overtreidelser.

En straffesak mot noen av ens nærmeste kan oppleves som en stor belastning for fornærmede. Det er da viktig med et godt støtteapparat rundt den fornærmede når en ikke

⁹⁹ Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 28.

selv kan bestemme om straffesak skal iverksettes. Dette ble også understreket i forarbeidene til loven.¹⁰⁰ Drammensaken illustrerer hvor viktig et velfungerende støtteapparat rundt fornærmede kan være. Fornærmede hadde her avgitt fem forklaringer. I tingretten forklarte hun at hun hadde blitt tvunget til å gifte seg av sin far og halvbror. I en senere forklaring for politiet gikk hun imidlertid bort fra denne forklaringen. Hun hevdet at hun ikke hadde blitt tvunget til å gifte seg, at hun bare var forlovet og at dette skjedde frivillig. Hun opprettholdt denne forklaringen for lagmannsretten. Lagmannsretten la imidlertid hennes forklaring for tingretten til grunn.¹⁰¹ Hennes nye forklaring ble sett i lys av den vanskelige situasjonen hun hadde vært i helt fra straffeforfølgningen ble innledet. Barnevernet hadde overtatt omsorgen for henne. Hun hadde blitt plassert i beredskapshjem på hemmelig adresse, men måtte flytte derfra etter trusler mot familien hun bodde hos. Hun ble deretter i mangel av annet tilbud plassert i en institusjon i Sverige for ungdom med rusproblemer. Senere ble hun plassert i fosterhjem i Sverige, men hun rømte derfra og hjem til moren hvor hun bodde fram til saken kom opp for lagmannsretten. Hun hadde savnet moren og småsøsknene, og hun fikk samvittighetskvaler da hun ble klar over at faren og broren var varetektsfengslet. Etter at hun kom hjem til moren besøkte hun faren og broren i fengselet hver uke. Lagmannsretten mente det var grunn til å tro at hun ble presset eller følte seg presset til å endre forklaring. Hun måtte endre forklaring for å oppnå forsoning med familien. I forarbeidene til loven ble det som tidligere nevnt, understreket at det er viktig at fornærmede har et godt støtteapparat rundt seg. Ved andre typer overgrep vil familien gi viktig hjelp. Ved tvangsekteskap kan dette være helt fraværende. Det ble understreket at offentlige styresmakter her har et stort ansvar. I denne saken ser man imidlertid at det offentlige støtteapparatet ikke fungerte godt nok. Lagmannsretten uttalte at den ikke så bort fra at det sosiale hjelpeapparatets utilstrekkelighet hadde medvirket til at fornærmede ikke så seg i stand til å opprettholde sin opprinnelige forklaring. Hun kunne ikke forklare hvorfor hun skulle ha løyet om faren og brorens forhold i tidligere avhør. Man ser altså at en av forutsetningene for at reglene om ubetinget offentlig påtale skal kunne

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 28.

¹⁰¹ LB-2005-85252

forsvares, nemlig et godt støtteapparat, ikke var til stede i denne saken.

5 Avsluttende bemerkninger

Jeg har i denne oppgaven beskrevet bakgrunnen for at vi fikk et eget ledd om tvangsekteskap i strl. § 222. Først og fremst har jeg imidlertid forsøkt å trekke opp grensene for straffeansvaret etter strl. § 222 annet ledd. Grensene for hva som er straffbar tvang har ikke endret seg etter at strl. § 222 annet ledd ble vedtatt. Men ved at ordlyden presiserer hvilke typer handlinger som kan være straffbare etter bestemmelsen vil nok grensene for hva som regnes som tvangsekteskap komme klarere frem. Det er de nedre grensene, spesielt for hva som regnes som rettsstridig adferd og medvirkning, som er mest problematiske. I de sakene som har kommet opp for domstolene som relaterer seg til tvangsekteskap, har det gjerne foreligget klare tilfeller av rettsstridig adferd. Det er kanskje også naturlig at det er de alvorligste tilfellene som fører til straffesak. Kanskje vil man ikke med det første få avklart i rettspraksis hvor de nedre grensene går etter strl. § 222 annet ledd. Nettopp av denne grunn er det interessant å diskutere disse grensene. Hvis loven skal virke etter sitt formål, og ha en pedagogisk og allmennpreventiv effekt, er det viktig at man også vet hvilke handlinger som ligger i det nedre sjikt av hva som er straffbart. Kanskje vil trusler om avskjæring fra familien forekomme oftere enn drapstrusler og vold. Det er da viktig å få fram at også slike trusler kan føre til straffeansvar etter bestemmelsen. Jeg vil også tro at mange ikke kjenner grensene for medvirkningsansvaret etter strl. § 222 annet ledd. Hvis det er slik at man i kraft av omsorgsplikten kan dømmes for passiv medvirkning, ville det kanskje kunne ha en allmennpreventiv effekt at dette ble allment kjent.

Litteraturliste

Forarbeider, høringsbrev og tiltaksplaner

Ot.prp. nr. 35 (1972-1973) Om lov om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 nr. 10, m.m. (om fradrag for varetektsfengsling, om flysabotasje, om bakteriologiske våpen, om heleri m.m.).

Ot.prp. nr. 79 (1988-89) Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m m (skjerpete strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m m)

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om lovendringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)

Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)

Innst. O. nr. 106 (2002-2003)

Forhandl. i Odelstinget nr 37 (2002-2003), s. 814-821, 861-862. Sak nr. 2 Om lov om endringer i straffeloven mv. (styrket innsats mot tvangsekteskap mv.)

Besl. O. nr. 109 (2002-2003)

Barne- og familiedepartementet. Fornyet innsats mot tvangsekteskap våren 2002-tiltaksprogram

Høring – Endringer i straffelova (styrket innsats mot tvangsekteskap mv.) av 19.12.2002

Bøker m.m.

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2004.

Auglend, Ragnar L., Henry John Mælan og Knut Røsandhaug. *Politirett*. 2. utgave. Bergen/Sarpsborg, 2004

Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal.. *Straffeloven, kommentarutgave. Anden del. Forbrytelser*. Oslo, 1995

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. Oslo, 2000.

Hennum, Ragnhild og Rachel Paul. *Lovgivningen mot tvangsekteskap og bigami*. . Stensilsérie nr. 92. Institutt for kriminologi. Universitetet i Oslo 2000.

Kjerschow, P. *Straffeloven med kommentar og tillegg*. Oslo, 1930

Skeie, Jon. *Den norske strafferett. Første bind. Den almindelige del*. 2. utgave. Oslo, 1946

Slettan, Svein og Toril Marie Øie. *Forbrytelse og straff. Bind 1. Innføring i strafferett*. Oslo, 2001

Kilder hentet fra internett

Røde Kors sine nettsider:

<http://www.redcross.no/DistriktArticle.asp?Leftmenu=dkOslo&InfogroupID=2091&dID=13&ArticleID=7419&Rank=4> (Sistert 14.11.05)

Lovregister

Almindelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr 10 (straffeloven)

Lov om ekteskap av 4. juli 1991 nr. 47 (ekteskapsloven)

Lov om registrerte partnerskap av 30. april 1993 nr. 40 (partnerskapsloven)

Lov om pass av 19. juni 1997 nr. 82 (passloven)

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (menneskerettsloven)

Konvensjoner

International Convention on Civil and Political Rights adopted by the General Assambly on 16. December 1966

Norsk tittel: De forente nasjoners internasjonale konvensjon av 16. desember 1996 om sivile og politiske rettigheter

Universal declaration of human rihts. Adopted by the United Nations General Assembly on 10. December 1948.

Norsk tittel: FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter

Domsregister

Rt 1922 s. 73

Rt. 1973 s. 1451

Rt. 1982 s. 1315

Rt. 1983 s. 25

Rt. 1987 s. 1318

Rt. 1988 s. 922

Rt. 1989 s. 979

Rt. 1989 s. 1004

Rt. 1992 s. 445

Rt. 1992 s. 1578

Rt. 1995 s. 803

Rt. 1998 s. 459

Rt. 1999 s. 240

Rt. 2000 s. 1611

Rt. 2001 s. 1671

Sak nr. 02-00292 M/01. Indre Follo tingrett – Dom 2002-04-04

LB-2005-85252 (Lovdata online). Borgarting lagmannsrett- Dom. 2005-09-30

TDRAM-2005-55127 (Lovdata online) Drammen tingrett – Dom. 2005-05-19

TOSLO-2005-36049 (Lovdata online) Oslo tingrett - Dom 2005-06-21

6 Lister over tabeller og figurer m v